

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O.P.S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Marshallův plán a dopady na evropské země

Autor práce: Jana Pikardová

Studijní obor: Regionální studia

Forma studia: Prezenční forma

Vedoucí práce: Ing. Jiří Dušek

Katedra: Katedra společenských věd

2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna ke studijním účelům.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Ing. Jiřímu Duškovi za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

Úvod	6
1 Cíl a metodika bakalářské práce	7
2 Evropa v období studené války	8
2.1 Pojem, vznik a vývoj studené války	8
2.2 Poválečná situace v Evropě po roce 1945	8
2.3 Studená válka	9
3 Marshallův plán	11
3.1 Podstata Marshallova plánu	12
3.2 Zodpovědnost Marshalla a jeho spolupracovníků	13
3.3 Projev G. C. Marshalla na Harvardské univerzitě	14
4 Trumanova doktrína	15
4.1 Zadržování: politická koncepce George F. Kennana	16
4.2 Aplikace politiky zadržování	16
4.3 OEEC (později OECD)	17
5 Financování Marshallova plánu	18
5.1 Schválení Marshallova plánu	18
5.2 Americká ekonomika	18
5.3 Americké obchodní zájmy	19
5.4 Zdroje financování	20
5.5 Americká průmyslová výroba	22
6 Pomoc USA Evropě po druhé světové válce	25
6.1 Nabídka Marshallova plánu pro střední a východní Evropu	26
6.1.1 Podmínky kladené na evropské země	27
6.2 Hospodářská situace v Evropě	27
6.3 Složení hospodářské obnovy	28
6.4 Francie	29
6.5 Důsledky přijetí Marshallova plánu	30
6.6 Evropská integrace	30
7 Nepřijetí Marshallova plánu Československem	33
7.1 Poválečná politická situace v ČSR	33
7.2 Hospodářská situace v Československu	34
7.2.1 Americké půjčky Československu	36
7.2.2 Vývoz komodit na světový trh	36
7.3 Vliv SSSR na odmítnutí Marshallova plánu	37
7.4 Alternativa pro ČSR – „Finská cesta“	38
7.5 Důsledky odmítnutí Marshallova plánu	39
7.5.1 Rada vzájemné hospodářské pomoci	39
7.6 Komunistická propaganda na odmítnutí Marshallova plánu	40
7.7 Reakce západního tisku na nový Československý postoj	40
7.7.1 San Francisco Chronicle	41
7.7.2 Newyorský Daily Mirror a francouzské deníky	41
7.7.3 Anglické Daily Mail a Times	41

7.7.4 Československý tisk	42
7.8 Promarněná příležitost	42
7.9 Průzkum veřejného mínění	43
8 Hodnocení Marshallova plánu	44
8.1 Pozitivní stránky	44
8.2 Negativní stránky	44
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	48
SEZNAM ZKRATEK	50
PŘÍLOHY	51
ABSTRAKT	56
ABSTRACT	57

Úvod

Téma bakalářské práce jsem si vybrala jako důležitou historickou skutečnost, která vznikla po druhé světové válce. Marshallův plán a jeho výsledky poskytují možnost ohodnotit skutečný efekt hospodářské pomoci USA v poválečné Evropě. Zároveň objasňují příčiny, které vedly k rozpoutání studené války a rozdělení Evropy na dva tábory.

Druhá světová válka skončila. V průběhu jejího trvání přišly o život miliony Evropanů, zmizely svobodné instituce a svoboda projevu. Většina Evropanů žila pod nadvládou okupačních armád. Hospodářství těchto zemí bylo rozvráceno a průmysl zničen. Také na samotné Německo po letech jeho zdánlivé nepřemožitelnosti padly zlé časy. Města byla zničena a velká průmyslová kapacita země se ocitla v sutinách a byla prakticky ochromena infrastruktura. Velká Británie, aby unesla podíl probíhající války, se hospodářsky a finančně vyčerpala. Ruský průmysl byl prakticky zcela zničen. Skoro veškeré obyvatelstvo bylo zmobilizováno. Všichni pracovní schopní muži a ženy byli buď v ozbrojených silách, nebo zapojeni do válečné výroby.

Tato bídná situace nedávala žádné dobré předpoklady pro další hospodářský vývoj Evropy. Bylo učiněno několik pokusů, které by měly řešit politické a hospodářské problémy poválečného uspořádání Evropy. Žádný z nich však neřešil problémy komplexně, tak jako Marshallův plán. Měl obrovský význam pro evropskou obnovu. Pomohl nastartovat hospodářský růst a přiměl Evropu k rozvoji hospodářských styků. Přinesl schopnost jednotlivých států zasednout za jeden stůl a jednat o jiných otázkách, v první řadě o společné obraně. Cílů tohoto plánu bylo dosaženo hospodářskou obnovou Evropy a byly položeny základy bezpečnosti atlantického společenství. Stalinovy plány na ovládnutí Evropy ztroskotaly, protože se podařilo oslabit vliv komunistů na převzetí moci.

1 Cíl a metodika bakalářské práce

Hlavním cílem mé bakalářské práce bude rozbor Marshallova plánu, jeho vliv na evropské země jak po stránce hospodářské, tak po stránce politické a příčiny amerického departmentu angažovat se při obnově Evropy. Čerpáním z literárních a elektronických zdrojů bude zanalyzována hospodářská a politická situace v evropských zemích. Dále bude zaměřena na klady a zápory přijetí či nepřijetí Marshallova plánu jednotlivými státy. Podrobněji bude popsána situace v Československu. V závěru vplyne důležitost Marshallova plánu, jelikož byl prvním z podnětů evropské integrace.

Jednotlivé zdroje, z kterých bude čerpáno, se ve svých názorech a postojích vůči Marshallovu plánu velmi liší. Proto podrobným studiem dostupných podkladů se pokusíme objektivně zhodnotit dopady Marshallova plánu na evropské země, konkrétně na obnovu jejich ekonomik.

Pro lepší pochopení mé práce budou uvedeny tabulky, obrázky či grafy, které ji zpřehlední a doplní.

2 Evropa v období studené války

2.1 Pojem, vznik a vývoj studené války

Šest let trvající válka skončila a uvedla starý kontinent do obrovského chaosu. Hospodářská situace byla v Evropě zoufalá a do značné míry se zhoršila hrozivým suchem 1946 a krutou zimou v roce 1947. Evropa neměla zdroje na zlepšení situace, kterou navíc ohrožovala vnitřní politická nestabilita. Obzvláště nebezpečná situace byla ve Francii a Itálii, kde součástí vládních koalic byli komunisté. Prezident Truman si uvědomoval nutnost silné angažovanosti Spojených států v Evropě, a proto na post šéfa americké diplomacie dosadil generála George C. Marshalla.¹

Co to je vlastně studená válka? Většinou je definována jako období extrémního napětí mezi supervelmocemi, vzájemným ostrým nepřátelstvím a balancováním na ostří nože na pokraji války. Další otázkou je snaha objasnit vznik a vývoj studené války a následně si odpovědět na otázku, která strana byla aktivnější a je tedy odpovědná za rozpad protifašistické koalice.²

Termín studená válka je věcí složitou a obtížně definovatelnou, stejně jako pro historiky stanovit datum jejího vzniku. Někteří historici se vracejí až k ruskému panslavizmu 2. poloviny 19. století, jiní ve vojenský vpád spojenců proti bolševickému státu nebo nacisticko-sovětskému paktu z roku 1939. Často se spojuje také s konfliktem a neshodami 2. fronty nebo s Rooseveltovou smrtí v dubnu 1945. Dalším termínem byl historický projev Churchilla, připojení Západního Německa k NATO v roce 1955 a datum vzniku Varšavské smlouvy. Podle navržené definice jsme prožívali studenou válku i po celá 80. léta 20. století.³

2.2 Poválečná situace v Evropě po roce 1945

Situace v Evropě byla více než neutěšená. K největším problémům v Evropě, kterou postihla druhá světová válka, patřila ochromená ekonomika nejvyspělejších západoevropských kapitalistických zemí. Dalším zásadním problémem byly velmi silné komunistické strany ve Francii a Itálii, zastoupené ve vládních koalicích. Za pomoci Spojených států se podařilo ve všech západoevropských zemích rozrazit „nebezpečnou“

¹ EŠNER, J. *Marshallův plán* [online]. [cit. 11-12-2009]. Dostupný z WWW: <<http://dejiny.wz.cz/studena/bitvy/marshall/marshall.html>>.

² LITERA, B. *Studená válka (Mezinárodní vztahy)*. Praha : Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV, 1993. s. 3-4. ISBN 80-85467-38-0.

³ BRADLEY, J., F., N. *Válka a mír po roce 1945*. Praha : Victoria Publishing, a.s., 1994. s. 15-16. ISBN 80-85605-72-4.

akční jednotu dělnické třídy a vytvořit tak jeden ze základních předpokladů pro stabilizaci kapitalismu.⁴

Po druhé světové válce se skýtal zcela jiný obraz než mezi dvěma světovými válkami. Po ekonomické stránce se Spojené státy staly supervelmocí, měly monopol na jaderné zbraně a ve všech rozhodujících sférách si udržovaly výrazný technologický náskok nad Sovětským svazem. Měly nejsilnější vojenské námořnictvo a letectvo. Jejich politický, vojenský, ekonomický i kulturní vliv byl podstatně hlubší a geograficky nesrovnatelný se Sovětským svazem. Mocenská základna Sovětského svazu byla nesrovnatelná s USA, neboť jeho ztráty za druhé světové války byly obrovské (20 milionů obyvatel, pokles průmyslové výroby na polovinu). Velmocí byl pouze ve vojenské sféře. Mohl spoléhat jen na vojenskou sílu, politický a ideologický vliv.⁵

2.3 Studená válka

Prezident Truman použil atomovou bombu k ukončení 2. světové války a domníval se, že nová zbraň přiměje Sovětský svaz ke vstřícnějšímu přístupu. Američané si však nepřipravili žádnou strategii, která by k takovému výsledku vedla, čehož Stalin využil k vypracování vlastní strategie, jak tomu předejít. Spočívala v tom, že při prosazování sovětských zájmů nastoupil ještě tvrdší kurz než před tím. Dokazoval tím, že ho zastrašit nedokážou. Je znám jeho výrok k nejvýznamnějším poradcům z konce roku 1945 „ničeho zásadního nedosáhneme, pokud začneme ustupovat nebo dáme najevo nejistotu“.⁶

Studená válka zůstala studenou pouze díky existenci jaderných zbraní. Nebylo možno uskutečnit skutečnou válku, neboť ta by byla sebevraždou, v níž by se zničily bez ohledu na to, kdo by válku rozpoutal. Boj se odehrával na úrovni psychologické války diplomatickými souboji a v lokálních válkách, ve kterých ovšem obě strany dbaly na to, aby se v nich nestřetly. Nejkritičtějšími obdobími byla Berlínská krize, Kubánská krize a postavení Berlínské zdi.⁷

Je samozřejmé, že tato hra na válku obsahovala určitá rizika, že přeroste ve skutečnou válku. Stupňující se závody ve zbrojení, které mohly díky omylu či technické

⁴ VESELÝ, Z. *Marshallův plán a Československo*. Olomouc : Moravské tiskařské závody, n. p., 1987. s. 6.

⁵ LITERA, B. *Studená válka (Mezinárodní vztahy)*. Praha: Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV, 1993. s. 6-8. ISBN 80-85467-38-0.

⁶ GADDIS, J., L. *Studená válka*. Praha : Slovart, s.r.o., 2006, s. 35. ISBN 80-7209-843-8.

⁷ LITERA, B. *Studená válka (Mezinárodní vztahy)*. Praha : Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV, 1993. s. 1-4. ISBN 80-85467-38-0.

chybě kdykoliv vést k nukleární katastrofě. Obě strany musely udržovat vysokou úroveň vojenských příprav, které znamenaly obrovské finanční výdaje.⁸

Důvody vzniku studené války nám pomáhají objasnit, proč tento nový konflikt začal tak rychle po ukončení starého. Otázkou je, proč samotní váleční vůdci byli překvapeni nebo dokonce zděšeni rozpadem Velké koalice (SSSR, Spojené státy, Velká Británie). Jejich naděje, že vše dopadne jinak, byly určitě shodné. Nejjednodušeji by se to dalo vyjádřit tak, že Roosevelt a Churchill si poválečné uspořádání představovali jako nastolení rovnováhy sil a přijetí určitých zásad. Základní myšlenkou bylo předejít jakékoliv nové válce tím, že se nezopakují chyby, které vedly k vypuknutí druhé světové války. To znamenalo zajistit spolupráci mezi velmocemi, oživit myšlenku Společnosti národů a organizace Spojených národů. Povzbuzovat státy k co nejvyšší míře politické samostatnosti, hospodářské integrace tak, aby příčiny válek průběžně vymizely. Stalin měl naprosto odlišnou představu, jak dosáhnout uspořádání, které poskytne bezpečné postavení jemu a jeho říši. Chtěl podporovat rozpory v kapitalistickém táboře, které by měly vyústit v novou válku mezi nimi, pak otevře cestu k sovětské dominanci v Evropě.⁹

Mimořádná nejistota, která vyplývala ze Stalinovy předpovědi, přiměla americký státní department, aby požádal George Kennana o analýzu sovětské politiky. Výsledkem byl tzv. dlouhý telegram, jímž Kennan získal reputaci hlavního amerického odborníka na Sovětský svaz. Kennan psal, že Stalinovy obavy z „kapitalistického obklíčení“ svědčí o tom, že ztratil schopnost objektivně posuzovat svět mimo Sovětský svaz a za vším hledal spiknutí. Stalinův projev po Kennanově analýze vytvořil základní premisu studené války: „mírové soužití mezi Spojenými státy a Sovětským svazem o spolupráci nemluvě, je nemožné, protože Stalin a jeho spolupracovníci založili svou politiku na základním předpokladu nevyhnutelnosti války mezi socialismem a kapitalismem“.¹⁰

⁸ LITERA, B. *Studená válka (Mezinárodní vztahy)*. Praha : Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV, 1993. s. 4. ISBN 80-85467-38-0.

⁹ GADDIS, J., L. *Studená válka*. Praha : Slovart, s.r.o., 2006. s. 35. ISBN 80-7209-843-8.

¹⁰ LITERA, B. *Studená válka (Mezinárodní vztahy)*. Praha : Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV, 1993. s. 25. ISBN 80-85467-38-0.

3 Marshallův plán

Důležitým bodem poválečného uspořádání Evropy byla konference ministrů zahraničních věcí v dubnu 1947, kde se poprvé představil nedávno jmenovaný ministr zahraničních věcí Spojených států George C. Marshall. Na této konferenci si generál Marshall začal vytvářet velkou strategii studené války. Kennenův „dlouhý telegram“ definoval základní problém vnitřní logikou stranického režimu poháněn nepřítelstvím vůči ostatním světům. Nepřinášel však odpověď jak situaci řešit, proto dal Marshall pokyn Kennenovi, aby takové řešení našel. Jedinou podmínku, kterou mu dal: „vyhnout se nepodstatnostem“. Kennan jeho pokynu vyhověl. Přijetím programu evropské hospodářské obnovy, který Marshall vyhlásil v červnu 1947, se Spojené státy zavázaly k obrovskému úkolu poválečné rekonstrukce celé Evropy. Marshallův plán, jak se americkému programu začalo okamžitě říkat, v tomto ohledu nedělal rozdíly mezi svobodnou částí Evropy a tou, kterou ovládli Sověti. Úvahy, které stály u jeho zrodu určitě ano.¹¹

Zásadní analýzy vypracované Kennanem a úřadem pro politické plánování měly velký praktický vliv při naplňování Marshallova plánu. Kennan formuloval strategii na zlepšení ekonomických podmínek a obnově produkčních kapacit v západní části Německa. Zdůraznil, že podle jeho názoru Rusové pouze čekají na projev americké neschopnosti vypořádat se s ekonomickými problémy okupovaných území. Podle předem připraveného scénáře měla následovat infiltrace do okolních oblastí prostřednictvím komunistických stran Itálie, Francie a Rakouska. Západní Evropa se měla dostat pod jejich kontrolu, protože s podobnými projevy přicházeli další čelní představitelé americké zahraniční politiky. Tento názor začal postupně převažovat a stal se všeobecně akceptovaným základem, od něž se odvíjejí další kroky americké administrativy. Američané měli přistoupit k co nejrychlejší akci, která by měla silný psychologický efekt. Měla vyvolat dojem, že Spojené státy přestaly mluvit a začaly konat.¹²

¹¹ GADDIS, J., L. *Studená válka*. Praha : Slovart, s.r.o., 2006. s. 37-39. ISBN 80-7209-843-8.

¹² DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 114-115. ISBN 978-80-86547-72-5.

3.1 Podstata Marshallova plánu

Podoba Marshallova plánu vycházela z těchto předpokladů:¹³

- 1) Největší hrozbou v západní Evropě není možnost sovětského vojenského zásahu, ale spíše nebezpečí, že hlad, bída a zoufalství by mohl Evropany přimět k tomu, že si do čela svých států zvolí komunisty, kteří pak budou poslušně plnit pokyny Moskvy,
- 2) Americká ekonomická pomoc bude mít okamžitý ekonomický dopad, příznivý psychologický dopad a později reálné výsledky, které takový trend zvrátí. Sovětský svaz sám takovou pomoc nepřijme a nedovolí přijetí ani svým satelitům, což zatíží vztahy mezi nimi a Spojené státy se budou moci chopit jak geopolitické, tak i morální iniciativy v nastupující studené válce do svých rukou.

Stalin se do nastavené pasti Marshallova plánu chytil, takže úloha vystavět zeď, která rozdělila Evropu, připadla nakonec jemu. Zaskočený a nepřipravený vyslal na Marshallovo pozvání velkou delegaci, pak ji odvolal, ale delegátům satelitních zemí dovolil zůstat, aby jim nakonec zakázal pomoc přijmout (nejdramatičtější Čechům, kteří si pro tu zprávu doletěli do Moskvy). Další reakcí na Marshallův plán bylo oznámení o utvoření Informbyra v září 1947, což byla nejnovější verze předválečné Kominterny (orgán, který sdružoval komunistické strany). Jeho úlohou bylo prosazovat stranické ortodoxní strany v mezinárodním komunistickém hnutí. Přes veškeré úsilí všechny komunistické státy pod Stalinovou nadvládou neskončily. Prvním vzbouřencem byl Josef Tito (hlavní představitel Jugoslávie, legendární vůdce jugoslávských partyzánů). Jugoslávského vůdce praktiky Informbyra natolik popudily, že se rozhodl koncem června 1948 s Moskvou otevřeně rozloučit.¹⁴

Úspěch Marshallova plánu pro Západní Evropu není možné přeceňovat ani zamlčovat. Bez něj by byl start západoevropské prosperity mnohem těžší. Americká pomoc se stala motorem, který pomohl rozvinout ekonomickou spolupráci mezi zeměmi. Zintenzivnila mezinárodní obchod, pomohla zastavit inflaci a nastolit sociální klid ve velké části Evropy. Ovlivnila hospodářské, politické a vojenské stmelení západoevropské společnosti, které hrozila komunistická expanze. Celkově lze Marshallův plán zařadit mezi nejvýznamnější akce americké zahraniční politiky 20. století s přímým vlivem na část Evropy, která plán přijala i na tu, která jej odmítla. Revitalizoval život těch, kteří na něm participovali. Životní úroveň degenerovala tam,

¹³ GADDIS, J., L. *Studená válka*. Praha : Slovart, s.r.o., 2006. s. 40. ISBN 80-7209-843-8.

¹⁴ GADDIS, J., L. *Studená válka*. Praha : Slovart, s.r.o., 2006. s. 40. ISBN 80-7209-843-8.

kde ho iniciativně nebo pod nátlakem odmítali. Jedním z těch, kdo dopltil na odmítání Marshallova plánu, bylo např. Československo.¹⁵

Základní principy Marshallova plánu:¹⁶

- 1) rozvoj, spolupráce a pomoc mezi účastnickými zeměmi navzájem,
- 2) spolupráce veřejných, státních a soukromých zdrojů při rozvoji hospodářství,
- 3) veškeré příjmy za dodané zboží byly pod kontrolou USA a povinně investovány zpět do ekonomiky.

3.2 Zodpovědnost Marshalla a jeho spolupracovníků¹⁷

Vláda a Marshall osobně museli zvažovat velké množství okolností a podmínek, které si často zásadně odporovaly. Program musel být schválen Kongresem (ten otevřeně vystupoval pro redukci domácích státních výdajů, natož pak zahraničních). V minulém volebním období kritizovali dřívější programy pomoci, jako byl Zákon o půjčce a pronájmu a Správa OSN pro obnovu a rozvoj. Nyní měli schválit plán, jenž nabízel pomoc i Sovětskému svazu.

Téměř neřešitelné spory vyvolávalo klíčové téma vztahu obhajovaného programu a tzv. německé otázky. Spojené státy musely uspokojit francouzské požadavky na dodávky německého uhlí a současně americké a britské vojenské správy po umožnění vzniku hospodářsky soběstačného německého území. Základem této soběstačnosti měly být právě zisky z prodeje uhlí sousedním státům.

Marshall a jeho spolupracovníci nestáli před pouhým formálním informováním veřejnosti o svém rozhodnutí. Existovalo množství důvodů, proč měly být výsledné formulace co nejkonkrétnější. Současně v době konání harvardské slavnosti zdaleka nebylo jasné, jaké budou detaily budoucí pomoci, o jaké částky se bude jednat, kdo bude celý program řídit, jakým způsobem bude vyřešena otázka primární iniciativy, jaká bude skladba dodávek atd. Ze všech těchto důvodů muselo být každé slovo Marshallova projevu důkladně promyšleno, neboť každá věta se mohla stát zdrojem budoucích problémů.

Vystoupení mělo dát americké vládě do rukou zbraň proti komunistům v Evropě. Zároveň každá nepřesná formulace byla potenciální zbraní v rukou ruských

¹⁵ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 84. ISBN 978-80-86547-72-5.

¹⁶ KRÁTKÝ, K. Československo a Marshallův plán. *Mezinárodní politika*, 1997, roč. 21, č. 5, s. 22-24.

¹⁷ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 130-131. ISBN 978-80-86547-72-5.

představitelů v boji o to, kdo získá označení mírotvorce a na koho padne vina za definitivní krok směrem k nepřátelství.

3.3 Projev G. C. Marshalla na Harvardské univerzitě

Dne 5. 6. 1947 přednesl ministr zahraničí USA G. C. Marshall na Harvardské univerzitě návrh na hospodářskou a finanční podporu evropským zemím.¹⁸

Doloženým a později přiznaným faktem byla neexistence jakéhokoliv konkrétního strukturovaného programu v době, kdy Marshall stanul před promočním auditorem na Harvardu. Šlo o politické prohlášení reagující na některé katastroficky se tvářící zprávy z Evropy ohledně hospodářské a sociální situace. Řeč přednesená 5. června 1947 byla spíše charakteru veřejného prohlášení. Deklarovala ochotu Spojených států přijít evropským ekonomikám na pomoc, aniž by se věnovala podrobnostem a praktickým detailům. Cílem programu obnovy Evropy, ačkoliv přímo nezmíněným, bylo odvrátit hrozbu sovětské expanze, pro niž by byla hospodářsky a sociálně ochromená Evropa ideálním prostorem. Prezidentovými slovy byla Trumanova doktrína a Marshallův plán dvěma stranami téže mince.¹⁹ Marshallův harvardský projev - viz příloha 1.

¹⁸ PAČENKA, M., LUŇÁK, P. *Encyklopedie moderní historie*. Praha : Nakladatelství Libri, 1999. s. 301-302. ISBN 80-85983-95-8.

¹⁹ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 108. ISBN 978-80-86547-72-5.

4 Trumanova doktrína

Trumanova doktrína byla „předchůdcem“ Marshallova plánu. Proto je důležité zaměřit se i na tuto část, neboť nám objasní, proč se SSSR tak obávala Marshallova plánu.

Hnací silou poválečného dění se staly turecká a řecká krize, které vedly k vyhlášení Trumanovy doktríny. Velká Británie neunesla dvojnásobnou tíhu hospodářské krize, a proto ve dnech 20. a 22. února 1947 učinila britská vláda tři zásadní rozhodnutí:²⁰

- 1) přerušení pomoci řecké vládě,
- 2) předání odpovědnosti v Palestině OSN,
- 3) posléze i o konečném odchodu z Indie.

Dne 12. března 1947 vystoupil americký prezident H. S. Truman před Kongresem s požadavkem 400 miliónů dolarů na pomoc vládě Řecka (250 miliónů dolarů) a Turecka (150 miliónů dolarů). Hlavním důvodem bylo, že tyto země byly ohroženy „teroristickou aktivitou“ několika tisíc ozbrojených mužů, vedených komunisty. Nastala situace, se kterou vlády těchto zemí se samy nemohly vypořádat.²¹

Rok 1947 přinesl vyjasnění americké politiky a ukončení etapy váhání a nejasností ve vztahu k Sovětskému svazu. Truman vyhlásil doktrínu zadržování sovětské expanze. Ti členové, kteří se stavěli proti nové politice nebo byli považováni za příliš smířlivé, byli z vlády odstraněni. To se týkalo ministra obchodu H. Wallaceho nebo ministra zahraničních věcí J. Byrnesa, kterého později vystřídal generál G. C. Marshall.²²

V červenci 1947 byl otištěn proslulý článek „Zdroje sovětského postoje“ podepsaný autorem „X“. Jeho autorem byl George F. Kennan. Tento článek byl všeobecně chápán jako oficiální postoj státního departmentu, ospravedlňující politiku „zadržování“. Kennan vyšel z předpokladu, že politiku určují dva požadavky:²³

- 1) hluboký antagonismus mezi socialismem a kapitalismem,
- 2) pocit své vlastní neomylnosti.

²⁰ NÁLEVKA, V. *Kapitoly z dějin studené války – díl první*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997. s. 35-37. ISBN 80-86130-00-2.

²¹ VESELÝ, Z. *Marshallův plán a Československo*. Olomouc : Moravské tiskařské závody, n. p., 1987. s. 4.

²² LITERA, B. *Studená válka (Mezinárodní vztahy)*. Praha : Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV, 1993. s. 30. ISBN 80-85467-38-0.

²³ FLEMING, D., F. *Americká politika a studená válka*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1971. s. 88-89.

„Konstatoval, že sovětské akce jsou nepřetržitým proudem, snažícím se dostat všude, kde jen to je možné, ke konečnému cíli a zhroucení kapitalismu.“ Na tomto základě vybudoval Kennan svou teorii o zadržování komunismu.²⁴

Trumanův návrh na pomoc Řecku a Turecku byl v květnu 1947 Kongresem schválen. Do dubna 1948 bylo oběma zemím poskytnuto 337 miliónů dolarů, z toho na vojenské cíle bylo v Řecku určeno 59 % a v Turecku celých 100 % celkové finanční částky. Koncem května 1947 byl zákon o pomoci rozšířen i na západní okupační zóny v Německu, v Rakousku a Itálii a koncem 40. let řecká armáda s americkou pomocí a vojenskými poradci v občanské válce zvítězila.²⁵

Kritikové Trumanovy doktríny zdůraznili, že Spojené státy při poskytování své pomoci, převážně vojenského charakteru, často překračovaly hranice národních zájmů. Někdy ani nepovažovaly za nutné informovat o svých krocích Organizaci spojených národů.²⁶

4.1 Zadržování: politická koncepce George F. Kennana

Svou koncepci Kennan postavil na analýze sovětské zahraniční politiky, jejích tradic, ideologie, cílů a prostředků. Navrhl takovou politiku, která měla zadržovat sovětský expanzionismus a následně tak vyvolat změny uvnitř Sovětského svazu.²⁷

Veřejně se Spojené státy přihlásily k politice zadržování v Trumanově doktríně v březnu 1947. V červnu téhož roku americká diplomacie iniciovala vznik Marshallova plánu, který pak vytvořil podmínky k úspěšnému zadržování komunismu Evropě. Svou politiku zadržování USA demonstrovaly v době blokády Berlína v roce 1948 a v plném rozsahu pak v roce 1950, když se postavily vojenské agresi na Korejském poloostrově.²⁸

4.2 Aplikace politiky zadržování

Marshallův plán byl výsledkem Kennanova přístupu. Dne 5. května 1947 byl zřízen zvláštní odbor politického plánování, který dostal za úkol vypracovat program finanční a hospodářské pomoci Evropě. Ředitelem tohoto odboru byl Kennan. Tento odbor měl omezit dopad poválečné hospodářské krize, která zapříčinila, že Evropa je

²⁴ FLEMING, D., F. *Americká politika a studená válka*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1971. s. 88-89.

²⁵ NÁLEVKA, V. *Kapitoly z dějin studené války – díl první*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997. s. 38. ISBN 80-86130-00-2.

²⁶ VESELÝ, Z. *Marshallův plán a Československo*. Olomouc : Moravské tiskařské závody, n. p., 1987. s. 4.

²⁷ GUZZINI, S. *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní ekonomii*. Brno : Nakladatelství Barrister & Principal, 2004. s. 70. ISBN 80-7286-030-5.

²⁸ PAČENKA, M., LUŇÁK, P. *Encyklopedie moderní historie*. Praha : Nakladatelství Libri, 1999. s. 572. ISBN 80-85983-95-8.

ochotna přiklonit se na stranu Sovětského svazu. Ve snaze vyhnout se konkrétnímu řešení požadavků jednotlivých států, byly sponzorované Evropské země sloučeny v Organizaci pro evropskou ekonomickou spolupráci (OEEC, později OECD), která přidělovala peníze ještě předtím, než byly rozeslány. Tímto způsobem se Kennan pokusil nastartovat proces koordinace mezi evropskými zeměmi. Tento krok měl navíc vést k budoucí multipolární rovnováze moci v Evropě a k rozložení zátěže na různé strany. Marshallův plán se tedy snažil v reakci na politickou (nikoliv vojenskou) sovětskou hrozbu, využít pomoci k obnovení hospodářství evropských států a k posílení jejich sebedůvěry.²⁹

4.3 OEEC (později OECD)

OEEC byla prvním krokem k evropské integraci. Orgán byl zřízen pro koordinaci financování těch zemí, které Marshallův plán přijaly.

Vznikla v srpnu 1947 jako koordinační orgán při použití prostředků plynoucích z Marshallova plánu. Byla podepsána roku 1948. Tuto koncepci podepsalo 17 zemí. Zabývala se především odstraňováním překážek evropského obchodu a otázkami evropské hospodářské spolupráce. Na konci 50. let, poté co splnila většinu svých povinností, byla přeměněna na Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj. Nyní je smyslem organizace vypracovávat návrhy opatření na liberalizaci obchodu a pomoc rozvojovým zemím.³⁰

²⁹ GUZZINI, S. *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní ekonomii*. Brno : Nakladatelství Barrister & Principal, 2004. s. 74. ISBN 80-85947-84-6.

³⁰ PAČENKA, M., LUŇÁK, P. *Encyklopedie moderní historie*. Praha : Nakladatelství Libri, 1999. s. 346-347. ISBN 80-85983-95-8.

5 Financování Marshallova plánu

5.1 Schválení Marshallova plánu

Americký prezident Truman, vědom si nebezpečí rozšíření bídy a tím i komunismu ve válkou zničené Evropě, pověřil ministra zahraničních věcí G. C. Marshalla vytvořením plánu hospodářské pomoci válkou postižených evropských států. Marshall zadal zpracování podkladů, řešení této problematiky svému úřadu. V březnu 1947 se konala v Moskvě konference Velké čtyřky o budoucnosti Německa. Při rozhovoru se Stalinem si Marshall uvědomil, že Sovětský svaz čeká na zhoršení situace v zásobování obyvatel potravinami. Nespokojení lidé by vytvořili lepší předpoklady pro vzestup komunistického hnutí a převzetí moci tamějšími komunistickými stranami. Uvědomil si, že situace je velice vážná a ihned po jeho návratu byly práce na plánu pomoci urychleny, takže 5. června 1947 mohl Marshall ohlásit tento plán v projevu.³¹

Nová modifikace americké zahraniční politiky byla veřejnosti prezentována v řeči státního tajemníka Marshalla. Formulace a tón jeho projevu již odrážely novou formu amerického přístupu. Neobjevovaly se otevřené antikomunistické výpady a fráze, ale hovořilo se o nutnosti pomoci hospodářství poválečné Evropy, o odstranění chaosu, rozvratů, bídy a hladu. Vyslovil také obavy o další osud Evropy a ochotu Spojených států účinně a ekonomicky přispět v hospodářské obnově v evropských zemích. Zdůraznil, že evropské země musí o tuto pomoc požádat jako celek a že žádná země není z této pomoci vyloučena.³²

5.2 Americká ekonomika

Dalším důvodem k řešení byly některé nové tendence a jevy v americké ekonomice. Průmyslová výroba stoupla v roce 1939-1945 o 40 %. Po druhé světové válce vzrostl podíl Spojených států na objemu průmyslové výroby kapitalistického světa z 35 % v roce 1937 na 62 % v roce 1947. Obrovské nahromadění zisku vyvolávalo však vážné starosti, jak s nahromaděným kapitálem naložit. Do popředí nastoupila otázka hledání nových sfér odbytu na dalších zahraničních trzích a možnosti investic. Hlavní pozornost se soustředila na Evropu. K ekonomickému oslabení západoevropského kapitalismu přispívalo i reálné nebezpečí politických otřesů hlavně ve Francii a Itálii, kde byly velmi silné komunistické strany, zastoupené ve vládních koalicích. V květnu

³¹ VLČEK, T. *Marshallův plán* [online]. 1999-2009 [cit. 1-12-2009]. Dostupný z WWW: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/marshall.php>>.

³² VESELÝ, Z. *Marshallův plán a Československo*. Olomouc : Moravské tiskařské závody, n. p., 1987. s. 6-7.

1947 byli komunisté vytěsněni z francouzské i italské vlády. Podařilo se tak porazit nebezpečnou akční jednotu a vytvořit jeden ze základních předpokladů stabilizace kapitalismu v Západní Evropě.³³

5.3 Americké obchodní zájmy³⁴

Jestliže jsou sporné míry a příčiny ekonomických problémů evropských zemí v prvních měsících roku 1947, pak nezpochybnitelnými zůstávají dvě skutečnosti.

Prvním je obrovská závislost evropských ekonomik na dodávkách velkého množství různých komodit ze Spojených států. Dále je to úzké propojení růstového potenciálu evropského a amerického hospodářství s pokračováním těchto dodávek. Druhým faktem byla kritická situace v okupačních zónách, kde se přímo střetávaly odlišné zprávy ze strany USA a Velké Británie, respektive Sovětského svazu a Francie. Dle názorů některých autorů byl Marshallův plán programem zaměřeným zejména na propojení německé hospodářské obnovy s celoevropskou rekonstrukcí, nepřímým nástrojem na cestě k reintegraci Německa do evropské společnosti. Po těchto dvou liniích jako po základních pilířích celého programu hospodářského oživení se ubíral vývoj v měsících, kdy se rozhodovalo o charakteru a výši americké pomoci.

Spojené státy budily zájem více než kdo jiný o liberalizaci mezinárodního obchodu. Činily tak obzvlášť proto, že si jejich představitelé byli vědomi, jaké problémy způsobilo ochabnutí evropské poptávky a celní ochranářství po první světové válce (ve dvacátých a počátku třicátých let stály USA na předních místech v procesu omezování mezinárodního obchodu prostřednictvím zvyšování celních bariér – např. Fordney-McCunberův v roce 1922 a Halley-Smootův celní sazebník v roce 1930). V roce 1946 byl celkový vývoz zboží a služeb ze Spojených států na téměř čtyřnásobné úrovni ve srovnání s předválečným obdobím.

O špatných vyhlídkách americké ekonomiky byl prezident informován i svým Výborem ekonomických poradců, kteří již počátkem roku oznamovali očekávaný příchod recese domácí ekonomiky. Podpořená pádem exportní poptávky mohla vyústit ve vážné ekonomické problémy. Truman popsal situaci ve svém prosincovém projevu v Kongresu, že z pohledu ekonomiky USA má obnova Evropy zásadní význam.

Ve Spojených státech byl znatelný posun směrem k posílení pravomoci federálních institucí v oblasti hospodářské politiky. Toto výrazně zesílilo v období

³³ VESELÝ, Z. *Marshallův plán a Československo*. Olomouc : Moravské tiskařské závody, n. p., 1987. s. 6.

³⁴ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 105-107. ISBN 978-80-86547-72-5.

války, kdy pravomoci státu dosáhly velkých rozměrů. Nejcharakterističtější rys tohoto období byl i skokový nárůst položky agregátní poptávky nazývané „státní nákupy zboží a služeb“. V polovině roku 1945 tak byl stát největším podnikatelským subjektem v ekonomice a sám spotřebovával více než polovinu domácího produktu. Senátor Josef C. O' Mahoney prohlásil, že pokud by se vláda stáhla z trhu, musel by ji někdo nahradit. V případě, že by se tak nestalo, hrozila hospodářská katastrofa nepředstavitelných rozměrů. Recese, jakou země ještě nepoznala.

Na další okolnost upozornil Dean Acheson, kdy varoval před nebezpečím zavlečení socialismu do amerického hospodářského systému v případě, že se nepodaří razantně omezit roli státu v ekonomice. Jedinou možností, podle jeho názoru, byla trvalá orientace na zahraniční trhy. Doslova řekl: „že bez zahraničních trhů nelze dosáhnout plné zaměstnanosti a tomu odpovídající prosperity. Evropský trh patřil mezi nejdůležitější“.

5.4 Zdroje financování

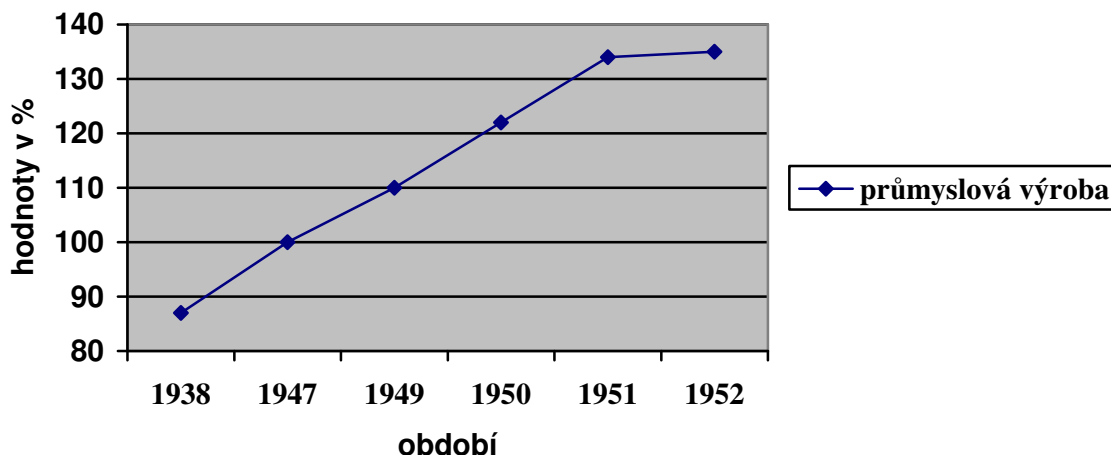
Za čtyři roky existence Marshallova plánu (1949-1952) činily náklady na obnovu téměř 13 miliard dolarů. Nejvyšší podíl připadl na Británii 3,165 miliard dolarů, Francii 2,629 miliard dolarů, Itálii 1,434 miliard dolarů, Západnímu Německu 1,317 miliard dolarů.³⁵

Největší podíl západoevropským zemím představovaly půjčky 10 % a 90 % pomoc a dary. Za toto období vzrostla průmyslová výroba zemí OEEC při indexu 1938 = 100 z 87 v roce 1947, na 110 v roce 1949, 122 v roce 1950, 134 v roce 1951 a 135 v roce 1952.³⁶

³⁵ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 83-84. ISBN 978-80-86547-72-5.

³⁶ KRÁTKÝ, K. Československo a Marshallův plán. *Mezinárodní politika*, 1997, roč. 21, č. 5, s. 22-24.

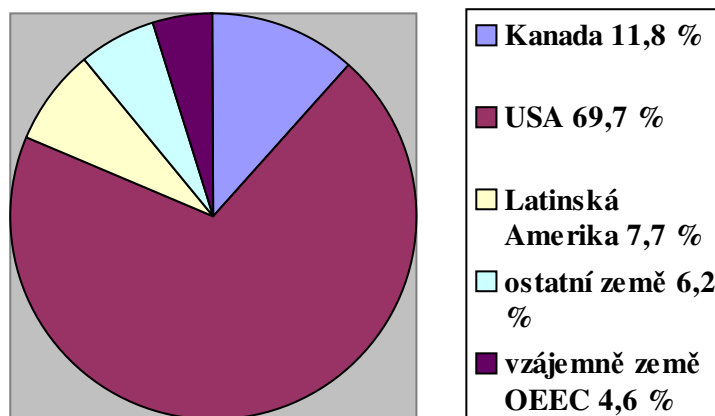
Graf č. 1: Vzestup průmyslové výroby v zemích OEEC³⁷

Na dodávkách se podílely:³⁸

- USA – 69,7 %,
- Kanada – 11,8 %,
- Latinská Amerika – 7,7 %,
- ostatní země – 6,2 %,
- vzájemně země OEEC – 4,6 %.

Graf č. 2: Dodávky zboží³⁹

Přičemž na suroviny a polotovary připadalo 33 %, na polotovary, krmiva a umělá hnojiva 29 %, na stroje a dopravní prostředky 17 %, na paliva a pohonné hmoty 16 % a na ostatní druhy zboží 5 %.⁴⁰

³⁷ KRÁTKÝ, K. Československo a Marshallův plán. *Mezinárodní politika*, 1997, roč. 21, č. 5, s. 22-24.

³⁸ KRÁTKÝ, K. Československo a Marshallův plán. *Mezinárodní politika*, 1997, roč. 21, č. 5, s. 22-24.

³⁹ KRÁTKÝ, K. Československo a Marshallův plán. *Mezinárodní politika*, 1997, roč. 21, č. 5, s. 22-24.

⁴⁰ KRÁTKÝ, K. Československo a Marshallův plán. *Mezinárodní politika*, 1997, roč. 21, č. 5, s. 22-24.

Americké dodávky přispěly k oživení výroby a obchodu ve většině účastnických zemí. Byly impulsem pro hospodářskou integraci a základem vojenské integrace realizovaném atlantickou aliancí Západní Evropy a Spojených států.⁴¹

5.5 Americká průmyslová výroba

Za druhé světové války vzrostl objem americké průmyslové výroby. Celková průmyslová kapacita se rozšířila v letech 1939-45 o 40 %. Pronikavě se zvýšil podíl Spojených států na celkovém objemu průmyslové výroby. V roce 1947 se Spojené státy podílely v kapitalistickém světě 64 % na výrobě oceli, 62 % na výrobě surového železa a feroslitin, 48 % těžbě uhlí, 85 % na výrobě automobilů, 46 % na výrobě elektrické energie. Oproti roku 1937 do roku 1947 se zvýšil celkový podíl na produkci kapitalistického světa ze 45 % na 62 %, zatímco ve stejném období Velká Británie ze 14 % na 11 % a podíl Francie z 6,7 % na 5,9 %. Vzrostla také kapacita americké zemědělské výroby. Zemědělství bylo schopno uživit o 50 miliónů lidí více než na počátku války. Růst zaznamenal i zahraniční obchod, kde se export zvýšil více než třikrát.⁴²

Obchodní partneři USA pokryli běžnou obchodní cestou pouze 38 % svých výdajů. Vypůjčené dolarové obnosy, jako byly například půjčky, úvěry či dary, velmi rychle spotřebovávali. Obdobně na tom byly i jiné cizí státy. Export amerického zboží a služeb představoval průměrně 20 miliard USD ročně. Oproti tomu import byl přibližně 7,6 miliard USD, takže aktivní bilance představovala průměrně ročně 12,4 miliard USD. Kdyby USA neposkytly dostatek dolarů na úvěry, došlo by k prudkému poklesu amerického vývozu. Spojené státy usilovaly o to, aby posílily dolarovou nákupní sílu cizích států.⁴³

⁴¹ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 83-84. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁴² CHÝŇAVA, P. *Československo a Marshallův plán : diplomová práce*. Praha : Vysoká škola ekonomická, 1994. s. 42.

⁴³ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 55-56. ISBN 978-80-86547-72-5.

Tabulka č. 1: Pomoc jednotlivým zemím v Evropě v průběhu tří let⁴⁴

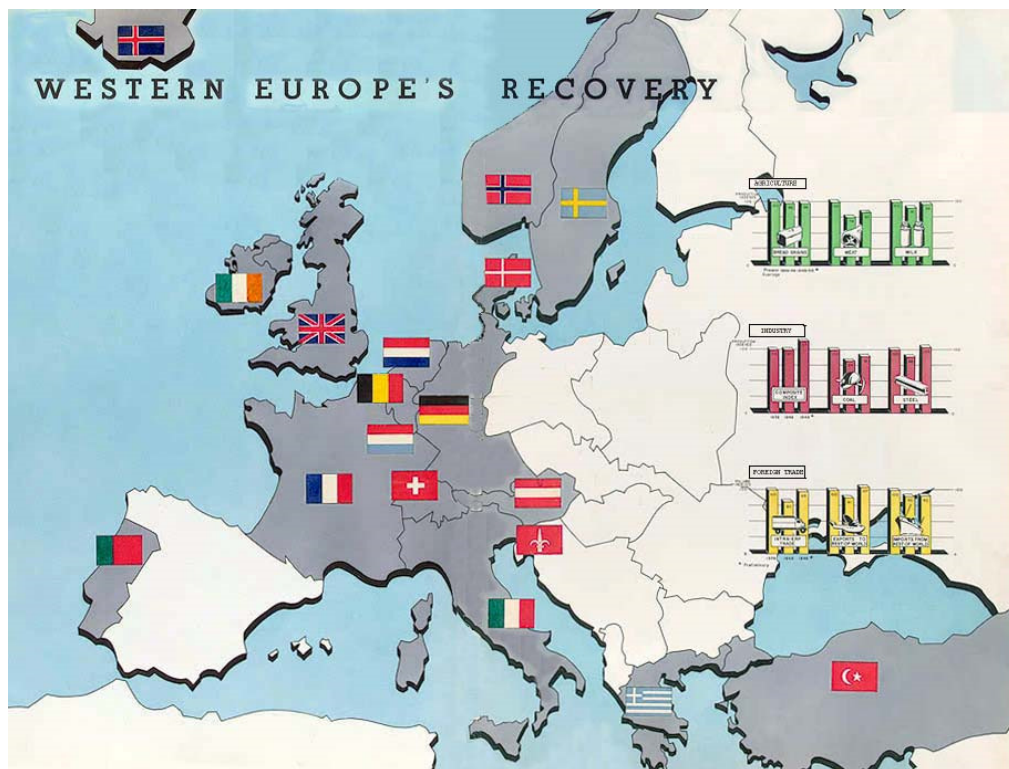
Země	1948/49 (\$ millions)	1949/50 (\$ millions)	1950/1951 (\$ millions)	součet
Rakousko	232	166	70	468
Belgie a Lucembursko	195	222	360	777
Dánsko	103	87	195	385
Francie	1085	691	520	2296
Německo	510	438	500	1448
Řecko	175	156	45	376
Island	6	22	15	43
Irsko	88	45	0	133
Itálie a Terst	594	405	205	1204
Holandsko	471	302	355	1128
Norsko	82	90	200	372
Portugalsko	0	0	70	70
Švédsko	39	48	260	347
Švýcarsko	0	0	250	250
Turecko	28	59	50	137
Velká Británie	1316	921	1060	3297
celkem	4924	3652	4155	12731

Pozn. Jugoslávie a Terst obdržely z tohoto programu příspěvek mimořádně, aniž by byly v té době členy OEEC.⁴⁵

⁴⁴ *Marshall Plan - Cambridge Encyclopedia* [online]. 2009 [cit. 11-12-2009]. Dostupný z WWW: <<http://encyclopedia.stateuniversity.com/pages/14474/Marshall-Plan.html>>.

⁴⁵ KAŠÍK, V. Historie a současnost – základní kameny jednotné Evropy. *Mezinárodní politika*, 1997, roč. 21, č. 9, s. 25.

Obrázek č. 1: Země, které přijaly Marshallův plán⁴⁶

⁴⁶ *For European Recovery The Fiftieth Anniversary of the Marshall Plan* [online]. Washington: Library of Congress, 11.7.2005 [cit. 13-12-2009]. Dostupný z WWW: <<http://www.loc.gov/exhibits/marshall/images/wholemap.jpg>>.

6 Pomoc USA Evropě po druhé světové válce

Evropské země dostávaly již během války velmi výraznou pomoc z ostatního světa. Nejdůležitějším aktem přímé pomoci byl program OSN pro obnovu a rozvoj (UNNRA). Ten vyšel z ideje W. Churchilla v bitvě o Británii v srpnu 1940. Britský ministerský předseda navrhl vytvořit fond potravinových rezerv na pomoc Evropanům.⁴⁷ Organizace byla zřízena 9. 11. 1943 na základě dohody 44 spojeneckých států s cílem poskytovat humanitární pomoc osobám jakkoli postiženým válkou. Důraz byl kladen na pomoc uprchlíkům. UNRRA byla především činná v Itálii, Řecku, Polsku, Jugoslávii a Albánii. Dvě třetiny veškeré pomoci poskytnuté v letech 1943-1949 touto organizací pocházelo ze Spojených států (cca 11 miliard dolarů).⁴⁸

Prostředky UNRRA byly ve velké většině dary a byly určeny zejména státům, které by za ně nemohly zaplatit. Do nevýhodné situace se dostaly ty země, které peníze na zaplacení měly, neboť pomoc UNRRA jim byla odepřena. Důsledkem tohoto omezení bylo, že velké části západní Evropy byly z pomoci předem vyloučeny, neboť jejich vlády měly v zámoří zmrazené vklady, aby se nemohly dostat během německé okupace do rukou nacistům.⁴⁹

Tyto země získávaly prostředky v rámci Zákona o půjčce a pronájmu schváleného americkým Kongresem 11. 3. 1941. Ten se stal během války stěžejním pro evropské země bojující s fašismem nepostradatelným zdrojem prostředků. Nejednalo se o přímou pomoc a poskytnuté prostředky měly být v budoucnu splaceny.⁵⁰

S koncem války ve Spojených státech sílily hlasy těch, kteří chtěli ukončit finanční toky ve směru Amerika – Evropa. Platnost zákona o půjčce a pronájmu vypršela 17. 8. 1945. Program UNRRA na nastartování dlouhotrvajícího růstu zdaleka nestačil. Byl po volbách 1956 zrušen. Vláda obětovala tento program jako ústupek nepřátelsky naladěnému Kongresu a tím si otevřela dveře ke schválení důležitějších zákonů a projektů v roce 1947.⁵¹

Na Marshallův plán bychom měli nahlížet jako na ekonomický pilíř Trumanovy doktríny. Hospodářský program byl součástí nového směru americké zahraniční

⁴⁷ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 100. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁴⁸ PAČENKA, M., LUŇÁK, P. *Encyklopedie moderní historie*. Praha : Nakladatelství Libri, 1999. s. 533. ISBN 80-85983-95-8.

⁴⁹ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 101. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁵⁰ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 101. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁵¹ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 102. ISBN 978-80-86547-72-5.

politiky. Materiální a finanční pomoc měla sloužit jako nejdůležitější praktický nástroj v boji proti šíření komunismu do hospodářsky nestabilních zemí západní Evropy. Nebezpečí nástupu komunistických režimů do západoevropského kontinentu se stalo významným argumentem americké administrativy za prosazení myšlenky účasti Spojených států při vytváření silné a jednotné Evropy. Hospodářská pomoc byla prezentována jako jediný možný způsob, jak zachránit evropské ekonomiky před ekonomickým kolapsem a tím i pádem do sociálních a politických problémů.⁵²

6.1 Nabídka Marshallova plánu pro střední a východní Evropu

Pětaosmdesát dnů poté, co přednesl prezident Harry Truman v Kongresu svůj projev s novou zahraniční politikou USA a tj. politikou zadržování, stanul v promoční místnosti Harvardovy univerzity ve státě Massachusetts ministr zahraničí George C. Marshall, aby ohlásil další změnu v americké zahraniční politice. Jeho projev byl výsledkem dlouhodobého sondování hospodářské situace v Evropě. Marshallův plán lze označit za součást hospodářské politiky USA, jejímž cílem bylo zabránit výpadku zahraniční agregátní poptávky a tím opakování poválečné recese z let 1920-1921.⁵³

Jak si vyložit úmysl nabídnout Marshallův plán střední a východní Evropě? George Kennan tvrdil, že skutečně doufal v omezení sovětského vlivu ve východní Evropě v důsledku přijetí Marshallova plánu. Ve zprávě PPS (Policy Planning Staff – Politika plánování zaměstnanců, sloužící jako nezávislý zdroj analýz politik) z roku 1948 napsal: „Nátlakem na Rusy, aby povolili satelitním státům navázat hospodářskou spolupráci se západem Evropy – což by nevyhnutelně posílilo vazby mezi Východem a Západem a oslabilo výlučnou orientaci těchto zemí na Rusko – nebo jejich nucením zůstat mimo tuto strukturu spolupráce za cenu tvrdých hospodářských obětí, jsme vytvářeli silné napětí ve vztazích mezi Moskvou a satelitními státy.“⁵⁴

Marshallův plán nechtěl udržovat rozdělení Evropy, ale naopak mu zabránit. Jak Kennan předvídal, Sovětský svaz se odmítl Marshallova plánu zúčastnit. Než však Rusko vyslovalo definitivní stanovisko, nějaký čas váhal. Ministr zahraničních věcí Molotov se zprvu rozhodl americký návrh přijmout a zároveň vyloučit z americké politiky takové aspekty, které by nekladly Sovětskému svazu jakékoliv podmínky. Doufal, že tak změní Marshallův plán na jakýsi nový zákon o půjčce a pronájmu.

⁵² DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 102. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁵³ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 99-100. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁵⁴ FAURE, J. *Americký přítel*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 73-74. ISBN 80-7106-750-4.

Molotov však brzy pochopil, že pro SSSR je americký návrh nepřijatelný a 3. července ukončili svá jednání na pařížské konferenci. Stalin měl od konce války pocit, že jsou ve slabé pozici ve srovnání s Amerikou a Marshallův plán toto vnímání jen potvrdil. Americký návrh byl proto právem vykládán jako snaha oslabit vliv Moskvy a ve střední a východní Evropě.⁵⁵

6.1.1 Podmínky kladené na evropské země⁵⁶

Spojené státy nabídly evropským státům ekonomickou pomoc, která byla vázána na splnění určitých podmínek. Měly silně integrující charakter:⁵⁷

- 1) státy se musí dohodnout na společné pomoci a na tom, co případně samotným státům,
- 2) musí vytvořit společný program na obnovu ekonomik,
- 3) musí garantovat, že budou soběstačné do roku 1952,
- 4) zavazují se ke zrušení obchodních bariér,
- 5) musí založit organizaci, která bude koordinovat pomoc (OEEC).

USA však nemyslelo jen na druhé. Vymínilo si nárok na prioritní právo přístupu k místním zdrojům surovin. Marshallův plán nepřijalo Španělsko, SSSR, ČSR a Polsko.

6.2 Hospodářská situace v Evropě⁵⁸

Neexistuje jednotný názor, zda ekonomiky většiny zemí Evropy v roce 1947 byly v tak katastrofálním stavu, že bylo nutno poskytnout okamžitou pomoc, aby se zabránilo naprostému krachu. Názor, který je všeobecně přijímaný, nejlépe vystihuje Marshallova metafora z rozhlasového projevu: „Zatímco se doktoři radí, pacient umírá“. Taková slova působivě zasáhla media a při pohledu na válkou zničenou Evropu zněla velice výstižně. Vezmeme-li v úvahu makroekonomické agregáty evropských ekonomik, pak k takto jednoznačnému závěru dojít nemusíme.

Nejkritičtější situace byla v německých okupačních zónách. Neurčitost dalšího vývoje a bezvládní neumožňovaly zahájit jakoukoliv rekonstrukci. Ve výjimečném postavení se také nacházela Velká Británie, jejíž ekonomiku táhly ke dnu povinnosti spjaté s koloniálním panstvím a okupační zónou v Německu (situaci také zkomplikovala

⁵⁵ FAURE, J. *Americký přítel*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 73-74. ISBN 80-7106-750-4.

⁵⁶ DEJLA, J. *Právo evropské unie I (přednášky)* [online]. [cit. 20-3-2010]. Dostupný z WWW: <juristic.zcu.cz/plzen/sw/kup/1peu.doc>.

⁵⁷ DEJLA, J. *Právo evropské unie I (přednášky)* [online]. [cit. 20-3-2010]. Dostupný z WWW: <juristic.zcu.cz/plzen/sw/kup/1peu.doc>.

⁵⁸ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 102-104. ISBN 978-80-86547-72-5.

rekordně mrazivá zima na přelomu let 1946 a 1947, která na dlouhou dobu ochromila britský těžařský průmysl a značnou část dopravní infrastruktury). Ve většině ostatních zemí přes pokles tempa růstu v prvních měsících 1947 pokračovalo silné hospodářské oživení a výrobní potenciál zde narůstal mimořádným způsobem. Celková průmyslová produkce Evropy dosáhla v roce 1947 okolo 85 % - 88 % předválečné úrovně a při vyloučení Německa byla tato úroveň dokonce téměř vyrovnána.

Byla-li na obzoru vážná hospodářská krize celoevropských rozměrů, pak neměla příčiny ve slabé produkční výkonnosti tamních ekonomik. Pravděpodobně nejzávažnější ohrožení zdárného vývoje představovaly dva faktory, na něž se později Amerika zejména zaměřila:⁵⁹

- 1) Zrychlené finanční problémy jednotlivých zemí, kdy vlivem masivního odlivu zlatých a dolarových rezerv došlo k silnému rozkolísání ještě poměrně křehké ekonomické rovnováhy.
- 2) Druhým faktorem byla situace v Německu (v německých okupačních zónách) a obrovské finanční a materiální náklady, které se každým dnem nejistoty ohledně dalšího vývoje stupňovaly a začaly se jevit jako nadále neúnosné.

Spojené státy se rozhodly spojit budoucnost Německa s vývojem zbytku Evropy a hospodářská pomoc byla v daný okamžik nejlepším možným způsobem jak toho dosáhnout. Okupace nemohla trvat věčně a slovy George F. Kennana, mohla nejlépe čelit tlaku Sovětského svazu.

6.3 Složení hospodářské obnovy⁶⁰

Po schválení zákona evropské obnovy americkým Kongresem se začalo v přístavech USA nakládat zboží, výrobky a suroviny určené pro Evropu. Tisíce tun masa, olejů, chemikálií, strojů, automobilů, černého uhlí a podobně. Celkově 10 % tvořily půjčky, 90 % dary v naturáliích. Za čtyři roky to představovalo hodnotu téměř 13 miliard USD. Zvyšovaly se přímé americké investice v účastnických zemích.

Americké dodávky přispěly k oživení výroby a obchodu těch zemí, které je přijaly a nepochybně byly také impulsem i pro jejich politické spojenectví. Dalším impulsem, který nastartoval Marshallův plán, byla i vojenská integrace (Severoatlantické spojenectví).

⁵⁹ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 102-104. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁶⁰ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 84. ISBN 978-80-86547-72-5.

6.4 Francie

Nejproblématičtější situace byla ve Francii a Itálii. Ve Francii komunisté získali čtvrtinu všech hlasů a vypukla vlna stávek. Komunisté, kteří je podporovali, museli nakonec vládu opustit a situace se mohla pozvolna stabilizovat.⁶¹

Po skončení druhé světové války byla Francie velmi oslabená. Země byla zadlužená, utrpěla vysoké ztráty na životech a byla velmi poškozena bombardováním. Během války došlo k poškození až 80 % železničních vozů. Rozsáhlé poškození dopravní sítě donutilo Francii zmodernizovat tratě i vozy a po válce měla jednu z nejrychlejších a nejdelsích vlaků v Evropě. Země potřebovala vnější pomoc a tu jí nabídlo USA skrze Marshallův plán.⁶²

Problémem Francie byla vysoká inflace, která ovlivnila kurz a způsobovala devalvací měny. Po válce dávala více přednost nezávislé kurzové politice, protože neměla důvěru v Mezinárodní měnový fond a Světovou banku. Francie se cítila jako zaostávající země vůči ostatním vyspělým zemím v Evropě. Proto jejich hlavním cílem bylo, co nejrychleji se dostat z této situace. Snažila si najít svou vlastní cestu a to znárodněním klíčových odvětví průmyslu, bank a využitím ekonomického plánování.⁶³

Byl vyhlášen plán národní obnovy, který zahrnoval jak poválečnou obnovu, tak modernizaci země. Hlavní finančním zdrojem byla hospodářská pomoc v podobě Marshallova plánu. Hlavním cílem bylo zvýšení výkonnosti francouzské ekonomiky. Francie byla jedním z největších příjemců Marshallova plánu. Důsledkem přijetí hospodářské obnovy došlo ve Francii k rychlému rozvoji průmyslu a obchodu. Snažila se vyrovnat své ekonomiky s ekonomikou Německa a to znamenalo posílit ty ekonomiky, ve kterých bylo Německo silnější – uhlí, ocel, cement, energetika, doprava, zemědělské strojírenství. Aby Francie dosáhla posílení vlivu v oblasti světového hospodářství na světové scéně, bylo nutné angažovat se v evropském integračním

⁶¹ EŠNER, J. *Marshallův plán* [online]. [cit. 11-12-2009]. Dostupný z WWW: <<http://dejiny.wz.cz/studena/bitvy/marshall/marshall.html>>.

⁶² MOKREJŠOVÁ, B. *Trajektorie hospodářské politiky ČR po vstupu do EU a komparace s vývojem ve Francii - diplomová práce* [online]. Masarykova univerzita - Ekonomicko-správní fakulta, Brno, 2009. 102 s. [cit. 11-1-2010]. Dostupný z WWW: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pZbjjWxxuw8J:is.muni.cz/th/137458/esf_m/diplomova_prace.doc+V%C3%BDsledky+a+p%C5%99isp%C4%9Bn%C3%AD+Marshallova+pl%C3%A1nu+na+francouzsk%C3%A9+ekonomiky&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz.

⁶³ MOKREJŠOVÁ, B. *Trajektorie hospodářské politiky ČR po vstupu do EU a komparace s vývojem ve Francii - diplomová práce* [online]. Masarykova univerzita - Ekonomicko-správní fakulta, Brno, 2009. 102 s. [cit. 11-1-2010]. Dostupný z WWW: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pZbjjWxxuw8J:is.muni.cz/th/137458/esf_m/diplomova_prace.doc+V%C3%BDsledky+a+p%C5%99isp%C4%9Bn%C3%AD+Marshallova+pl%C3%A1nu+na+francouzsk%C3%A9+ekonomiky&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz.

procesu. Aktivní prohlubování této integrace přineslo zemi posílení a utužení jejích politických a hospodářských zájmů.⁶⁴

6.5 Důsledky přijetí Marshallova plánu

Po dvou letech americké pomoci začalo ozdravování evropského průmyslu. Ty země, které přijaly Marshallův plán, se stabilizovaly. Zlepšila se situace měst a především venkova. Každý stát podle svých potřeb čerpal z fondů Marshallova plánu. Zpočátku šlo o potraviny a největší část byla použita na nákup strojů od amerických firem. Zvedl se hospodářský růst spolu s politickou stabilitou a byl oslaben vliv komunistů. Marshallův plán měl pozitivní vliv na americké obchodníky, kteří svým zbožím expandovali na evropský trh. Stal se základním pilířem evropské integrace například vznik EHS, Severoatlantická aliance.⁶⁵

Americká pomoc se stala hnacím motorem, který pomohl rozvinout ekonomickou spolupráci, zintenzivnila a usnadnila mezinárodní obchod, pomohla zastavit inflaci a nastolit sociální klid velké části Evropy.⁶⁶

Marshallův plán ovlivnil jak země, které ho přijaly, tak země, které ho odmítly. Revitalizoval život těch zemí, které na něm participovaly. Životní úroveň degenerovala tam, kde ho iniciativně nebo pod nátlakem odmítly. Zjednodušeně spojil bohaté s bohatými a chudé s chudými.⁶⁷

6.6 Evropská integrace⁶⁸

Sloučení francouzské, americké a britské okupační zóny se stalo pro Evropu důležitým zlomem. Nezávazná a na politickém základě stojící snaha o evropskou integraci byla podporována jednotlivými zeměmi, z nichž každá sledovala své vlastní zájmy. Francouzi viděli ve spojení s Německem šanci, že vytvoří protiváhu americko-britskému vlivu na kontinentě a záruku, že se z Německa nestane opětovný vojenský

⁶⁴ MOKREJŠOVÁ, B. *Trajektorie hospodářské politiky ČR po vstupu do EU a komparace s vývojem ve Francii - diplomová práce* [online]. Masarykova univerzita - Ekonomicko-správní fakulta, Brno, 2009. 102 s. [cit. 11-1-2010]. Dostupný z WWW: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pZbjjWxxuw8J:is.muni.cz/th/137458/esf_m/diplomova_prace.doc+V%C3%BDsledky+a+p%C5%99isp%C4%9Bn%C3%AD+Marshallova+pl%C3%A1n+na+francouzsk%C3%A9+ekonomiky&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz.

⁶⁵ EŠNER, J. *Marshallův plán* [online]. [cit. 11-12-2009]. Dostupný z WWW: <http://dejiny.wz.cz/studena/bitvy/marshall/marshall.html>.

⁶⁶ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 84. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁶⁷ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 84. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁶⁸ BALDWIN, R., WYPLOSZ, CH. *Ekonomie evropské integrace*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. s. 34-36. ISBN 978-80-247-1807-1.

nepřítel. Velká Británie a USA podporovaly evropskou integraci jako nejlepší způsob obrany proti komunistickému vlivu v Evropě. Představitelé Itálie vítali integraci Evropy, jelikož jim poskytla ideologickou protiváhu vůči komunismu. Němečtí představitelé zas vycítili v evropské integraci příležitost zavést Německo jako „normální“ zemi.

Nejdůležitějšími výsledky snah západní Evropy, jak čelit komunismu, byl Marshallův plán a vznik OEEC (Organization for European Economic Cooperation). Spojení programu a organizace bylo v režii evropských zemí. Americký Kongres vložil finanční prostředky do Marshallova plánu v dubnu 1948.

Jedním z úkolů OEEC bylo rozdělit pomoc Spojených států mezi své členy. Daleko důležitějším bylo to, že OEEC umožnila pokrok v evropské integraci. Byly odstraněny vnitřní překážky volného obchodu a zlepšil se vnitřní evropský systém plateb díky založení Evropské platební unie (EPU). V roce 1949 USA požadovaly, aby OEEC vyvinula větší snahu vytvořit otevřenější podmínky pro evropskou ekonomickou integraci a to vnitřní liberalizací obchodu. Až do tohoto okamžiku byly peníze z Marshallova plánu využívány k financování dolarových deficitů evropských států v EPU. Členové OEEC souhlasili s odstraněním množství bariér v oblasti regulace soukromých dovozů. Díky OEEC tvořil volný obchod 60 % z celkového privátního evropského obchodu okolo roku 1950 a do roku 1959 toto číslo vzrostlo na 89 %. Liberalizace obchodu byla důležitá zejména z těchto dvou důvodů:⁶⁹

- 1) podpořila rychlou expanzi obchodu a rychlý růst příjmů,
- 2) jakmile byla v Evropě liberalizace obchodu započata, průmyslová výroba vzrostla.

Růst průmyslu po první světové válce, zejména během 30. let, byl poznamenán tvorbou obchodních bariér mezi státy. Věřilo se, že to pomůže růstu domácí ekonomiky a že domácí růst je to, co umožní státům lépe konkurovat. Ve 40. 50. letech integrace západoevropských ekonomik přinesla růst všem. Evropský import a export rostl dokonce rychleji než produkt. V té době ekonomové vysvětlovali růst exportu tak, že podporuje úspory a investice, tudíž následný prudký vzestup kapacity a produktu nedoprovází inflace.

⁶⁹ BALDWIN, R., WYPLOSZ, CH. *Ekonomie evropské integrace*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. s. 34-36. ISBN 978-80-247-1807-1.

Tabulka č. 2: Hospodářský růst v západní Evropě a růst exportního zboží⁷⁰

Země	Roční růst HDP (v %)	Roční růst Exportu zboží (v %)
Německo (západní)	7,8	19,7
Itálie	5,0	9,2
Nizozemsko	4,3	11,7
Velká Británie	2,0	1,6
Francie	4,4	3,8

Pozn. 50 léta byla výrazná neobvyklým růstem HDP a vývozem zboží a to zejména v kontinentální Evropě.

⁷⁰ BALDWIN, R., WYPLOSZ, CH. *Ekonomická evropská integrace* [online]. [cit. 20-3-2010]. Dostupný z WWW:

<http://books.google.cz/books?id=dv2IeEJ6EsQC&pg=PA206&lpg=PA206&dq=evropsk%C3%A1+ekonomick%C3%A1+integrace+Baldwin&source=bl&ots=jUjxYu6_Jy&sig=y9Duel2HaSjQZqHtjpvM2cEF3yE&hl=cs&ei=9bmnS-yYMo6hsQaJnsTGAQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=3&ved=0CAwQ6AEwAg#v=onepage&q=&f=false>.

7 Nepřijetí Marshallova plánu Československem

Myšlenka americké pomoci byla v Československu sledována veřejností i vládou s velkým zájmem hned po Marshallově Harvardském projevu. Ekonomická výhodnost byla mimo veškeré pochybnosti. Československé hospodářství pomoci tohoto druhu v roce 1947 naléhavě potřebovalo. Bylo závislé na exportu, a to především na exportu na západ, kam směřovalo zhruba 80 % československého zahraničního obchodu. K využití však československé hospodářství potřebovalo úvěry na investice a na nákup nezbytných surovin. Právě devize zoufale chyběly. Jednání o amerických úvěrech skončila neúspěchem. Vláda USA se rozhodla neposkytnout úvěry státu. Po Marshallově projevu se naskytla možnost rozsáhlých úvěrů a nabídka se navíc jevila jako příležitost, která může vést ke zlepšení vztahů mezi SSSR a Západem.⁷¹

7.1 *Poválečná politická situace v ČSR*

Marshallův plán a zvláště pak okolnosti jeho odmítnutí sehrály v poválečném vývoji Československa významnou roli. Jedinou a vlastně reálnou možností přijetí Marshallova plánu byly jednání o nabídce k účasti na Marshallově plánu. Byla to šance, jak nekomunisté v Československu se mohli pokusit alespoň s nějakou nadějí zabránit komunistům v jejich cestě k mocenskému monopolu.⁷²

Pokusení americké pomoci bylo velké, zvláště pro Polsko a Československo, kde komunisté neměli až takovou moc. 8. července 1947 směřoval do hlavních měst telegram se zákazem účasti na nadcházejícím pařížském summitu. „Motivy odmítnutí může každá země prezentovat podle svých představ.“⁷³

Změny sovětského postoje způsobily značné problémy v Praze mezi 4. a 7. červencem. V průběhu předávání poslední moskevské depeše Gottwaldovi 8. července, projevil československý premiér jisté pochybnosti o možnosti její realizace. Stalin byl váhavostí Prahy značně rozlícen a požadoval okamžitý příjezd československých vládních představitelů do Moskvy.⁷⁴

Československo se snažilo argumentovat, že naše ekonomika potřebuje nutně devizy a tudíž úvěry. Stalin odpovídal, že Sověti dobře vědí, že Československo má

⁷¹ FAJMON, H., BALÍK, S., HLOUŠKOVÁ, K. *Dusivé objekty – Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. s. 123-124. ISBN 978-80-7325-158-1.

⁷² DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 85. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁷³ NÁLEVKA, V. *Kapitoly z dějin studené války – díl první*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997. s. 39. ISBN 80-86130-00-2.

⁷⁴ NÁLEVKA, V. *Kapitoly z dějin studené války – díl první*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997. s. 39-40. ISBN 80-86130-00-2.

deviz dost a se smíchem dodal k Molotovovi: „řekli si, že by mohli dostat dolary a nechtěli tu příležitost propást“. Kabinet jednal o Marshallově plánu 10. července 1947 až do večerních hodin. Debata se však nevedla o tom, zda československou účast na jednání odvolat či nikoliv. Názor, že sovětským požadavkům je nutno vyhovět, vyslovili všichni přítomní ministři. Předmětem dlouhé diskuze bylo kolem komuniké a důvodů, jimiž má být změna československého stanoviska vysvětlena. Zatímco komunisté navrhovali, že ke změně postoje vlády došlo spontánně, většina nekomunistických ministrů požadovala, aby v úředním oznámení bylo decentně poukázáno na souvislost se Sovětským svazem a změna vysvětlena na československo – sovětskou spojeneckou smlouvu. Nakonec bylo odsouhlaseno komuniké ve znění návrhů nekomunistických ministrů.⁷⁵

7.2 Hospodářská situace v Československu

Československo v prvních poválečných letech bylo „ostrovem hospodářské stability“. Z velké části „znárodnění“ československý průmysl dosáhl v polovině roku 1947 v průměru 92 % předválečné výkonnosti (což byl při značném zvýšení mezd a tedy i nákladů nepochybně úspěch). Většina ekonomik západoevropských států dosáhla ve stejném období v průměru 88 % předválečné výkonnosti. I přesto se zemědělská výroba začala potýkat s vážnými problémy. Dále to byl především proces finanční obnovy. Ty se prohlubovaly s rostoucím napětím mezi Východem a Západem. Válka zanechala v Československu znehodnocenou měnu a systém financí byl v naprostém rozkladu. 1. 11. 1945 proběhla měnová reforma a stanovila kurz ve výši 50 Kčs za 1 americký dolar.⁷⁶

Marshallův plán se objevil v momentu, kdy začínaly vážné těžkosti a určité krizové jevy v hospodářství. Hlavní spojenec SSSR nebyl schopen poskytnout Československu podstatné prostředky (finanční ani materiální) na ekonomický rozběh. V dodávkách některých surovin pro Československo (například nafta, bavlna), byla Moskva schopná poskytnout jen minimální pomoc. Často sovětské suroviny byly nevhodné pro československou produkci, původně zásobovanou surovinami vyšší kvality. Dosavadní výhody, které plynuly z poměrně malých válečných škod

⁷⁵ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 91-92. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁷⁶ HARNA, J., PROKŠ, P. *Studie k moderním dějinám – Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*. Praha : Historický ústav AV ČR, 2001. s. 399. ISBN 80-7286-030-5.

způsobených československému průmyslu a z dodávek Správy spojených národů pro obnovu a rozvoj – UNRRA (končící roku 1947), rychle přestávaly působit.⁷⁷

Obchodní a ekonomická spolupráce byla brzděna z několika příčin.⁷⁸

- 1) Vysoce průmyslové země západu například Velká Británie či Francie, byly zaneprázdněny svou vlastní obnovou a měly jen minimální možnost pomoci jiným,
- 2) Německo, které je důležitým obchodním partnerem ČSR, bylo rozděleno pod správu vítězných mocností,
- 3) USA kladly podmínky na půjčky nebo úvěry, které často nebyla ČSR ochotna platit.

Obchod se Západem, pro některá odvětví zcela dominantní, zůstával již od roku 1946 dlouhodobě pasivní. Koncem roku 1947 skončil vzájemný obchod s USA schodkem 1,7 miliardy, s Velkou Británií 1,53 miliardy.⁷⁹

Na jaře roku 1947, tedy dva roky po válce, nebyla naděje na rozsáhlé oživení československého obchodu příliš slibná. Spíše naopak, hlásily se nepříznivé důsledky poválečných proměn. Nízká technická úroveň téměř všech průmyslových odvětví, ztráta původních světových trhů a vysocí kvalifikovaných zaměstnanců. Domácí odborníci, jako byli ekonomové a politici, se shodovali v názoru, že zahraniční hospodářská pomoc je nevyhnutelná.⁸⁰

Z delšího časového odstupu byla nejzávažnější skutečnost, že další rozšiřování průmyslových odvětví, zvláště hutnictví a těžkého strojírenství, se mělo dít na úkor odvětví moderních (elektrotechnika, chemický průmysl atd.), což postupně způsobilo velké ekonomické zaostávání Československa a dalších států oblasti. Roku 1947 se rýsovaly další problémy. Ekonomové i manažeři státních podniků si byli vědomi, že rozšiřující se průmyslová výroba nutně vyžaduje trvalý dovoz některých surovin, zvláště železné rudy a dalších rud a kovů, ale také moderní strojové vybavení.⁸¹

Dosavadní československé úsilí získat politicky i ekonomické potřebné půjčky skončilo neúspěchem. Jediným východiskem byl Marshallův plán, který nabízel naději

⁷⁷ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 57-58. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁷⁸ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 57-58. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁷⁹ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 16. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁸⁰ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 57-58. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁸¹ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 16. ISBN 978-80-86547-72-5.

a výhodné řešení. To bylo jedním z hlavních důvodů, proč ho pražská vláda akceptovala.⁸²

7.2.1 Americké půjčky Československu

Spojené státy poskytly Československu několik amerických půjček. Na jaře roku 1946 Praha obdržela 20 miliónů dolarů na nákup bavlny, 5 miliónů dolarů na nákup tabáku.⁸³ Export Import Bank poskytla Praze 1. června 1946 50 miliónů dolarů na nákup přebytečných zásob. Banka původně hodlala poskytnout jen částku 20 nebo 30 miliónů dolarů. Obnos byl navýšen na nátlak státního departmentu. Zemi poskytovaly pomoc různé americké organizace:⁸⁴

- 1) American Relief for Czechoslovakia – 2,5 miliónů dolarů,
- 2) Americký červený kříž – 2 milióny dolarů,
- 3) Catholic Welfare – 1 milión dolarů.

7.2.2 Vývoz komodit na světový trh

Obnova Československého hospodářství postupovala daleko rychleji, než po první světové válce. Dokonce i rychleji než v některých srovnatelných západoevropských zemích (např. Francie, Belgie). To vše jen díky své rozvinuté průmyslové struktuře a exportně orientované ekonomice. Koncem roku 1946 dosáhla výroba přibližně 80 % předválečné úrovně. Rovněž stoupal vývoz. Když bychom vyřadili Německo jako konkurenta, hrálo Československo významnou roli. Byli jsme vývozcem zboží na mimořádně zanedbaný východoevropský trh, který v roce 1946 absorboval 6,5 % a v roce 1947 14 %. Přičemž odpovídající čísla dosahovala 13,5 resp. 5 %. Ještě důležitějším bylo pro československé hospodářství vývoz komodit na světový trh (hlavně západoevropský). Podílel se na celkovém vývozu v roce 1946 a 1947 81,5 resp. 81 %. Československý zahraniční obchod se Sovětským svazem v té době naopak klesal. Zatímco vývoz do Švýcarska, Holandska, Švédska, Británie a Belgie vzrůstal.⁸⁵

⁸² DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 57-58. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁸³ HARNA, J., PROKŠ, P. *Studie k moderním dějinám – Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*. Praha : Historický ústav AV ČR, 2001. s. 400. ISBN 80-7286-030-5.

⁸⁴ FAURE, J. *Americký přítel*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 52. ISBN 80-7106-750-4.

⁸⁵ HARNA, J., PROKŠ, P. *Studie k moderním dějinám – Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*. Praha : Historický ústav AV ČR, 2001. s. 397-398. ISBN 80-7286-030-5.

Tabulka č. 3: Statistika československého zahraničního obchodu za rok 1947⁸⁶

Pořadí	Export československých produktů	Import
1	Švýcarsko 10,2 %	Velká Británie 11,7 %
2	Holandsko 8,6 %	Spojené státy 10,2 %
3	Švédsko 7,3 %	Švýcarsko 7,7 %
4	Belgie 6,4 %	Švédsko 7 %
5	Jugoslávie 6,2 %	SSSR 6,2 %
6	SSSR 5,1 %	Holandsko 5,8 %
7	Spojené státy 4,4 %	Jugoslávie 4,7 %
8	Itálie 4,4 %	Belgie 4,6 %

7.3 Vliv SSSR na odmítnutí Marshallova plánu

Československo ze začátku souhlasilo s připojením se k Marshallovu plánu, avšak za Gottwaldovy návštěvy bylo nuceno ho odmítnout.⁸⁷ Na nátlak Stalina byl Marshallův plán odmítnut. Byl to hrubý zásah do vnitřní politiky suverénního státu, přestože SSSR ve smlouvě s Československem z 12. 12. 1943 se výslovně zavazoval nezasahovat do vnitřních věcí státu. Přijetím Stalinova diktátu se Československo dostalo pod mocenskou sféru vlivu Moskvy. Bylo jen otázkou času, kdy z ČSR vymizí poslední zbytky demokratických principů, svobod a nastoupí cesta „diktatury proletariátu“.⁸⁸

Odmítnutí Marshallova plánu znamenalo pro domácí veřejnost i pro zahraničí šok. Když vláda rozhodla 10. července 1947 delegaci do Paříže neposílat, tak českoslovenští vyslanci z různých míst hlásali, jak pozitivně je hodnoceno původní československé rozhodnutí. Domácí veřejnost byla otřesena a rozčarována. Hodnocení, že jsme odstoupili z Marshallova plánu na sovětský nátlak, bylo jako významné omezení československé suverenity. Kdyby se nekomunisté v Československu rozhodli jít proti sovětskému nátlaku, nemusely být jejich šance úplně bez nadějí na úspěch. Dokonce mohli své stanovisko ve vládě prosadit. Z 26 členů vlády měli hlavní oponenti komunistů, národní socialisté, lidovci a slovenská demokratická strana s 12 křesly,

⁸⁶ FAURE, J. *Americký přítel*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 75. ISBN 80-7106-750-4.

⁸⁷ LITERA, B. *Studená válka (Mezinárodní vztahy)*. Praha : Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV, 1993. s. 33. ISBN 80-85467-38-0.

⁸⁸ VLČEK, T. *Marshallův plán* [online]. 1999-2009 [cit. 1-12-2009]. Dostupný z WWW: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/marshall.php>>.

komunisté s 9. Sociální demokracie většinou spolupracovala s komunisty, ale z jejich 3 ministrů, byl ministr Majer, který byl zastáncem Marshallova plánu. Prezident Beneš, který měl u veřejnosti mimořádnou autoritu, mohl a měl podpořit Marshallův plán.⁸⁹

Snaha ubránit demokracii, suverenitu a být zároveň více než loajálním členem sovětského bloku nebyla ničím jiným než klasickým „*contradictio in adiecto*“. Politikové, kteří chtěli čelit nastolení komunistické diktatury v Československu, nahlédli na svůj omyl až mnohem později než v létě 1947. Bylo to většinou v exilu či ve vězení.⁹⁰

Trumanovi pozice při prosazování Marshallova plánu ulehčil československý převrat v únoru 1948, který posílil protisovětské nálady v Kongresu. Posledním aktem sovětské diplomacie byl československý převrat. Po druhé světové válce se vytvářely levicové koaliční vlády, které s postupující studenou válkou byly nahrazovány čistě komunistickými stranami.⁹¹

7.4 Alternativa pro ČSR – „*Finská cesta*“⁹²

Země sice neležela na hlavním strategickém směru do Německa, za to však byla až do první světové války součástí carské říše. Se SSSR měla třináct set kilometrů dlouhou hranici, nyní byla poražená a v první etapě spravována spojeneckou kontrolní komisí. Přesto dokázali finští politikové úspěšně hrát „loajálního poraženého“, plnit své reparační závazky a současně nepřipustit výraznější zásahy do vnitřního uspořádání. Prezident Juho Kusti Paasikivi (ač nestižen v březnu mrtvicí jako Beneš v březnu 1945) odmítl v únoru 1948 Stalinovo pozvání do Moskvy s odkazem na vysoký věk (jenž mu ovšem nebránil setrvat v úřadu dalších osm let).

Spojenecká smlouva z 6. dubna 1948 byla pak ve finském případě vrcholem, nikoli úvodním signálem lojality malé země vůči sousední velmoci. Finsko mělo podle ní „věrně dostát svým závazkům nezávislého státu, bránit svou integritu všemi silami, které má k dispozici, ale s pomocí nebo společně se SSSR pouze v případě, bude-li to nevyhnutelné“. Když se finští komunisté o dva týdny radikalizovali, nařídil náčelník generálního štábu Aarne Sihvo po dohodě s Paasikivem zvýšenou bojovou pohotovost. Nechal odzbrojit komunistickou mobilní policii, posílil vojenskou přítomnost

⁸⁹ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 92-93. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁹⁰ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 93-94. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁹¹ LITERA, B. *Studená válka (Mezinárodní vztahy)*. Praha : Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV, 1993. s. 33. ISBN 80-85467-38-0.

⁹² DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 150. ISBN 978-80-86547-72-5.

v Helsinkách a poskytl zvláštní ochranu prezidentskému paláci. K převratu nedošlo a Stalin si ho raději ani nepřál.

Sovětský vůdce se většinou zastavil tam, kde ucítil rozhodný odpor. V tom případě byl ochoten spokojit se s kompromisem zajišťujícím strategické priority. Smlouva s Finskem byla pro něj uspokojivým výsledkem. Podobně se v kritických chvílích zastavil v Jugoslávii a i v Berlíně. Naopak Československo (v podobném strategickém rozpoložení jako Rakousko) se z vlastní vůle natolik integrovalo do vznikajícího sovětského bloku, že si možnost nezávislejšího postavení samo uzavřelo.

7.5 Důsledky odmítnutí Marshallova plánu

Odmítnutí americké pomoci měla pro republiku ekonomické důsledky. Na podzim roku 1947 přiměl ministra zahraničního obchodu H. Ripku nedostatek deviz k ohlášení výrazného omezení dovozu z USA. To ovšem nutilo národní hospodářství orientovat se stále více na východní trhy. To vedlo k podepsání pětileté obchodní smlouvy se SSSR o hospodářské spolupráci s „lidovým“ Polskem. Spolu s následujícími dokumenty se republika mnohem pevněji ekonomicky svazovala s východem. Objednávkami dodávek pro příslušné pětileté plány tzv. lidových demokracií se Československo skutečně stávalo „kovárnou a strojárnou“ této části kontinentu. Další vývoj měl potvrdit prorocká slova tehdejšího redaktora Vývoje Pavla Tigrida, podle nichž se ti, co hodlají hospodářsky spolupracovat s USA, mohou dočkat poměrně rychlé ekonomické obnovy, zatímco druhá strana, mnohem chudší část Evropanů „bude odkázána sama na sebe“ a předurčena možná k bídě a chaosu. Mnohem zásadnější byla věta H. Ripky „přestali jsme být spojenci a stali jsme se vazaly“.⁹³

Po Marshallově plánu komunistický blok reagoval založením své vlastní hospodářské organizace – Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) v roce 1949.⁹⁴

7.5.1 Rada vzájemné hospodářské pomoci⁹⁵

Ekonomická organizace zemí sovětského bloku. Zakládajícími členy byly v lednu 1949: Albánie, Bulharsko, Československo, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, SSSR.

⁹³ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 26-28. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁹⁴ EŠNER, J. *Marshallův plán* [online]. [cit. 11-12-2009]. Dostupný z WWW: <<http://dejiny.wz.cz/studena/bitvy/marshall/marshall.html>>.

⁹⁵ PAČENKA, M., LUŇÁK, P. *Encyklopedie moderní historie*. Praha : Nakladatelství Libri, 1999. s. 408-409. ISBN 80-85983-95-8.

Organizace měla za cíl koordinaci plánování, urychlení ekonomického a technického pokroku. Do roku 1956 se omezovala její činnost na výměnu přebytků a organizování hospodářské pomoci. V čele s Chruščovem položilo důraz na větší integraci. Rozšířil se vzájemný obchod a vytvořil se nadnárodní plánovací orgán, který měl uskutečnit cíl mezinárodní dělby práce. Počátkem 70. let byl přijat Program komplexního prohlubování a zdokonalování spolupráce a rozvoj ekonomické integrace členských států RVHP. Nejdůležitějším nástrojem byla koordinace národních pětiletých plánů.

RVHP nevytvořila efektivní ekonomický mechanismus. Po revoluci v roce 1989 se RVHP začala rozpadat a koncem roku 1990 ukončila svou činnost v ČSR.

7.6 Komunistická propaganda na odmítnutí Marshallova plánu

„Čtyřicetiletá historie odhalila skutečnou podstatu a cíle Marshallova plánu, důsledky pro Evropu a potvrdila správnost rozhodnutí československé vlády z 10. července 1947 Marshallova plánu se nezúčastnit. Odmítnutí Marshallova plánu bylo učiněno v zájmu Československa, jeho bezpečnosti a nezávislosti. Znamenalo další upevnění československo-sovětského spojení, hlavní záruky jeho bezpečnosti proti nebezpečí vměšování se imperialismu do našich vnitřních záležitostí. Bylo o to významnější, že bylo přijato v čase, kdy v Československu národní a demokratická revoluce přerůstala ve vítěznou revoluci socialistickou.“⁹⁶

7.7 Reakce západního tisku na nový Československý postoj⁹⁷

Na změnu postoje a odchod z Paříže reagovaly vícere západní země. Jaký byl například postoj USA je možno zdokumentovat v linii tří úhlů:⁹⁸

- 1) na postojích amerického tisku,
- 2) na postoji americké administrativy,
- 3) hlediskem oboustranných československo-amerických vztahů.

⁹⁶ VESELÝ, Z. *Marshallův plán a Československo*. Olomouc : Moravské tiskařské závody, n. p., 1987. s. 40.

⁹⁷ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 76-77. ISBN 978-80-86547-72-5.

⁹⁸ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 76-77. ISBN 978-80-86547-72-5.

7.7.1 San Francisco Chronicle⁹⁹

Československé odmítnutí participovat na Marshallově plánu vyvolalo v americkém tisku (i jiném světovém tisku) mimořádnou odezvu. San Francisco Chronicle 11. července 1947, tedy den před začátkem jednání 16 států v Paříži, v souvislosti s československou rezignací poukázal na hranici ruského vlivu: „Během pařížských jednání bude celý komunistický tisk křičet“, píše dále Chronicle, že je to fašistické a imperialistické spiknutí, vytvořené pro zničení Sovětského svazu. Rusové stojí před úkolem přesvědčit Evropu, že pokud zůstane v ruinách a hladu, pak bude přátelská k Sovětskému svazu. Když bude usilovat o hospodářskou obnovu s americkou pomocí, pak tím projeví nepřítelství k Moskvě. V článku se dále píše, že návrat Československa do ruské náruče může nakonec vést k porážce ruského záměru směřujícího k odstranění demokracie z Evropy. Je zřejmé, že Československo se podřídilo zdráhavě.

7.7.2 Newyorský Daily Mirror a francouzské deníky¹⁰⁰

Newyorský Daily Mirror 16. července 1947 ve svém úvodníku sledoval vývoj Československa a konstatoval, že po druhé světové válce nabylo Československo zdánlivě opět samostatnost. Jeho zeměpisná poloha tuto samostatnost podkopává.

Československo žije pod tvrdým diktátem Sovětského svazu. Ztratila nezávislost, ztratila svrchovanost.

Komentáře dalších deníků, například francouzských, se nesly v podobném duchu. Gottwaldovu cestu do Moskvy přirovnávaly k Háchově cestě do Berlína roku 1939, Stalina k Hitlerovi a celý tento případ kvalifikovali výrazem „druhý Mnichov“.

7.7.3 Anglické Daily Mail a Times¹⁰¹

Změna Československého postoje způsobila rozruch i ve Velké Británii. Odvolání se posuzovalo jako přímý zásah Sovětského svazu s komentářem, že i případná československá neúčast neomezí hospodářské styky mezi ČSR a západními velmocemi. Naopak se usuzovalo, že Praha bude kompenzována zvláštními úvěry a výhodami a že československá hospodářská rekonstrukce bude podporována touto

⁹⁹ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 76-77. ISBN 978-80-86547-72-5.

¹⁰⁰ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 76-77. ISBN 978-80-86547-72-5.

¹⁰¹ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 76-77. ISBN 978-80-86547-72-5.

cestou. Komentáře o neomezení hospodářských styků se Západem nebo o úvěrech se později ukázaly jako mylné.

7.7.4 Československý tisk

Na nové vládní stanovisko reagoval ve dvou polohách:

- Komunistický tisk ve snaze omlouvat změnu postoje pod sovětským tlakem, vysvětloval „skutečné“ motivy americké nabídky. Tedy že jde o nové mocné Německo, o jeho ekonomické oživení v původním hospodářském rozmachu. V takových hodnoceních vynikalo Rudé právo a Tvorba.
- Nekomunistické deníky uznávaly mezinárodně politickou nevyhnutelnost nového postoje a nemožnost riskovat znepřátelení se SSSR. Nezamlčovaly škody a důsledky, které nám v nové situaci hrozily. Ekonomická izolace od západu, pokles životní úrovně, zpomalení hospodářské obnovy atd. Uvedené formulace uvedly deníky Svobodné slovo, Čas, Lidová demokracie, Nové proudy atd.¹⁰²

7.8 Promarněná příležitost¹⁰³

Evropským zemím, a tím i Československu zbývalo začátkem června jen velmi málo času na prozkoumání Marshallova plánu. Československý tisk se dělil na listy napravo od středu, které rozhodně chtěli účast Československa na Marshallově plánu, na listy středové, které se obávaly destabilizace vztahů mezi Východem a Západem a na tisk komunistický, který vyzýval k opatrnosti vůči různým podmínkám, s nimiž by americká pomoc mohla být spojena a připomínal čtenářům přátelské vztahy se Sovětským svazem a se slovanskými zeměmi. Všechny politické strany se však cítily ohroženy programem americké pomoci.

Na přelomu roku 1947 a 1948 již nebylo možné být pro nebo proti Marshallova plánu. Volba neponechávala žádný prostor pro svobodná rozhodnutí. Došlo ke konečnému bodu, co se týkalo vztahů USA a SSSR. Byly stanoveny zeměpisné, politické a ekonomické hranice.

S ohledem na důsledky Marshallova plánu se Sovětský svaz nespokojil se svobodnou podřízeností vůči své politice. V důsledku toho v Československu došlo ke komunistickému převratu 25. 2. 1948.

¹⁰² DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 76-77. ISBN 978-80-86547-72-5.

¹⁰³ HARNA, J., PROKŠ, P. *Studie k moderním dějinám – Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*. Praha : Historický ústav AV ČR, 2001. s. 407-408. ISBN 80-7286-030-5.

7.9 Průzkum veřejného mínění

V červnu 1947 proběhl v Československu průzkum veřejného mínění. Respondenti odpovídali na otázku: „Máte dojem, že žijete za železnou oponou?“ Nejvíce dotazovaných odpovědělo, že ne 53 %, ano 13 % a 34 %, že neví. I přes jisté váhání převládal ve většině obyvatelstva dojem života ve svobodné a nezávislé zemi. Stejný názor nesdílela část amerických činitelů. Od podzimu 1946 mnoho příslušníků Trumanovy administrativy, včetně státního tajemníka Jamese Byrnesa soudilo, že československým demokratům je zbytečné pomáhat, protože svůj boj s komunisty už prohráli. Odmítnutí Marshallova plánu Československem potvrdilo představu kontinentu rozděleného železnou oponou.¹⁰⁴ Telegram o obsahu jednání delegace vlády Československa s J. V. Stalinem - viz příloha 2. Dopis předsednictva vlády ČSR velvyslancům Francie a Velké Británie o změně rozhodnutí československé vlády k účasti na pařížské konferenci - viz příloha 3.

¹⁰⁴ FAURE, J. *Americký přítel*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 62. ISBN 80-7106-750-4.

8 Hodnocení Marshallova plánu

Jak historie dokazuje, nyní můžeme Marshallův plán hodnotit velmi kladně. Všeobecně se uznává a oceňuje jeho přínos pro obnovu válkou poničené Evropy. Marshallův plán naplnil jak pozitivní, tak negativní stránky.¹⁰⁵

8.1 Pozitivní stránky

Především postavil velmi účinnou hráz proti hladu, bídě, zoufalství a chaosu. Všude v Evropě vzrostla výroba, posílilo se národní hospodářství zemí, které jej přijaly, oživil se ekonomický růst a nastal příznivý vývoj na poli investičním. Vytvořily se pevné hospodářské, sociální a politické podmínky pro fungování svobodných institucí.¹⁰⁶

Stal se základním pilířem evropské integrace např. Společenství uhlí a oceli (nyní známé pod zkratkou ESUO). Nešlo jen o hospodářské organizace. Díky Marshallovu plánu se podařilo přimět státy zasednout za jeden stůl a hovořit v první řadě o společné obraně. Dalším z mnoha dopadů Marshallova plánu se stal vznik Severoatlantické aliance.¹⁰⁷

Dnes, více jak po šedesáti letech, je Marshallův plán hodnocen jako významný úspěch americké i západoevropské politiky, který nejen ekonomicky, ale i politicky a vojensky zajistil bezpečnost nejen demokratické Evropě.¹⁰⁸

8.2 Negativní stránky

Pokud bychom se zaměřili na negativní stránky Marshallova plánu, tak jednou z nich by bylo, že plán nepomohl celé Evropě, ale pouze jedné její části. Špatné načasování a jeho exkluzivita bohužel pomohla jenom západní části Evropy a těm, kteří byli pod vlivem sovětské sféry, z nejrůznějších důvodů nebyl dopřán.¹⁰⁹

Další výtku nejlépe vyjádřil D. F. Fleming, když poukázal na spojitost Marshallova plánu a Trumanovy doktríny. Doslova napsal: „*kdyby byla Marshallova výzva vydána před Trumanovou doktrínou, nebo lépe místo ní, mohlo se ještě zabránit*

¹⁰⁵ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 50. ISBN 978-80-86547-72-5.

¹⁰⁶ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 50. ISBN 978-80-86547-72-5.

¹⁰⁷ EŠNER, J. *Marshallův plán* [online]. [cit. 11-12-2009]. Dostupný z WWW: <<http://dejiny.wz.cz/studena/bitvy/marshall/marshall.html>>.

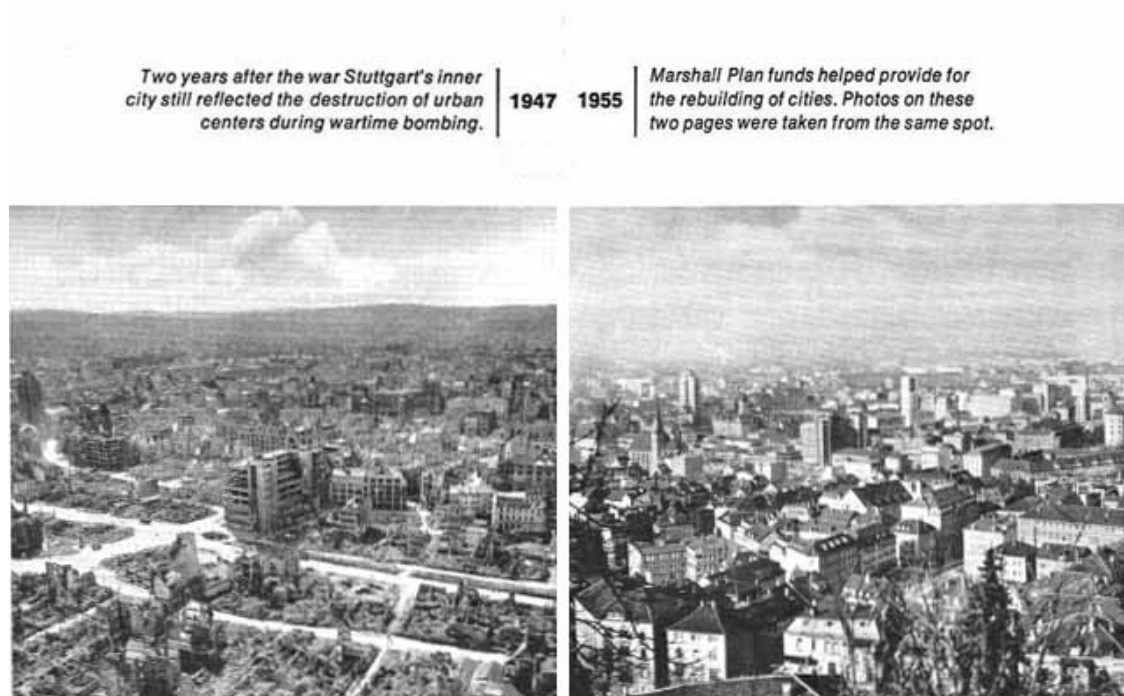
¹⁰⁸ KRÁTKÝ, K. Československo a Marshallův plán. *Mezinárodní politika*, 1997, roč. 21, č. 5, s. 22-24.

¹⁰⁹ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 50. ISBN 978-80-86547-72-5.

studené válce. Tím však, že se objevila po ní, museli k ní Sověti přistupovat s krajní rezervou a zkoumat, zda není pouze konkretizací doktríny.¹¹⁰

A poslední výhrada směřuje proti průběhu jednání o Marshallově plánu. 26. 6. 1947 sovětský ministr zahraničí Molotov přiletěl do Paříže se štábem 89 odborných poradců. Závěru pařížských jednání uškodily dvě důležité události. První z nich byla, že britský ministr zahraničí Bevin vyhlásil, že jeho země přijme Marshallův plán bez ohledu na stanoviska SSSR. Druhou důležitou událostí bylo separátní francouzsko - britské jednání, ze kterého vyšel pro SSSR nepřijatelný plán „celoevropského rozpočtu“, který vyžadoval, aby země, které chtějí přijmout Marshallův plán, předložily veškeré údaje o svých surovinových zdrojích a ekonomických potřebách.¹¹¹

Obrázek č. 2: Před přijetím Marshallova plánu a po přijetí Marshallova plánu¹¹²

¹¹⁰ FLEMING, D., F. *Americká politika a studená válka*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1971. s. 62.

¹¹¹ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 51. ISBN 978-80-86547-72-5.

¹¹² *For European Recovery The Fiftieth Anniversary of the Marshall Plan* [online]. Washington: Library of Congress, 11.7.2005 [cit. 13-12-2009]. Dostupný z WWW: <<http://www.loc.gov/exhibits/marshall/images/wholemap.jpg>>.

ZÁVĚR

S odstupem času více jak 60 let lze Marshallův plán hodnotit jako významnou pomoc, která ovlivnila nejen země, které přijaly americkou pomoc, ale i ty země, které neparticipovaly na této formě obnovy. Marshallův plán zajistil západoevropským zemím nastartování ekonomiky a odvrátil Evropu od hladu, chudoby, zoufalství a chaosu. Využitím této pomoci se Evropa rozdělila nejen na západní a východní Evropu, ale zajistila to, že se ekonomika USA nedostala do recese.

Marshallův plán je považován za základ evropské integrace, na jejímž konci dnes stojí Evropská unie i naše republika. Přestože se ČSR odmítla v minulosti účastnit Marshallova plánu, prošla nyní řadou transformací podobným těm, kterými prošly západoevropské státy po druhé světové válce. My rovněž řešíme konvertibilitu měny, devalvaci, privatizaci, inflaci, problémy exportu, obchodní a platební deficit, vyrovnanost rozpočtu a přizpůsobování se společným ekonomickým a právním pořádkům v EU.

Teprve dnes existují díky zpřístupnění archivů a na základě memoárů podmínky pro to, abychom mohli objektivně zhodnotit nejen historii Marshallova plánu, ale i vztah Československa k němu, na který bylo v mé práci poukázáno. Domnívám se, že zabývat se problematikou Marshallova plánu je pro nás dnes důležité také proto, že před více než 60 lety složité okolnosti vnitřní i světové politiky způsobily, že jsme se nestali jedním z členů demokratických států, za jejichž součást jsme se vždy považovali a do jejichž řad jsme se vrátili.

Marshallův plán bychom mohli označit jako „návod“, který pomohl ubránit se komunismu, započít spolupráci evropských zemí a za úplný počáteční bod evropské integrace. Pokud bychom nahlíželi na Marshallův plán po uplynutí značné doby, bylo by to, co stojí za Evropskou unií. Protože tento plán napomohl zemím, aby spolu jednaly a spolupracovaly. Tím mohlo vzniknout ESUO a EURATOM.

Klady Marshallova plánu jsou především v tom, že odvrátil Evropu od hladu, bídy a zoufalství, položil základní pilíř evropské integrace a vznik Severoatlantické aliance. Ale našli bychom i negativní stránky. V první řadě to bylo jeho načasování. Kdyby přišel před Trumanovou doktrínou, mohly by ještě ty země, které byly pod sférou sovětského vlivu lépe prosazovat své názory a postoje vůči němu. Jelikož přišel až po Trumanově doktríně, tak Sovětský svaz nevěřil americké politice a návrh zamítnul a donutil tak, aby učinily i ostatní země.

Další bod, který je důležitý, byly podmínky, které si kladla USA. Jednou z nich bylo předkládání informací o svých surovinových zdrojích a ekonomických potřebách a to samozřejmě SSSR nevyhovovalo.

Nyní díky dostupným zdrojům je zřejmé, proč americkou politiku zajímala tolik situace v Evropě. Marshallův plán je popisován jako pomoc evropským zemím. Ale nestojí za ním pouze „charita“ USA, je to úplné odvrácení komunismu z Evropy a hlavně nadvýrobou, kterou americké hospodářství po válce trpělo. Proto pomoc byla z 90 % půjčky a dary.

V práci byl popsán Marshallův plán se zaměřením na evropské země a podrobněji situaci v Československu. Československo bylo vybráno jako jedna ze zemí, která Marshallův plán odmítla, a bylo na ni poukázáno z důvodu, že nejvíce ovlivnila budoucí vývoj této země. Popsala jsem ekonomický a hospodářský stav zemí Evropy a jak Marshallův plán ovlivnil nastartování jejich ekonomik, které se účastnily pomoci. Práce byla směřována i na předrevoluční období, aby byl ukázán pohled, který měly na tuto problematiku dřívější generace.

Toto téma je velmi zapomínáno, a proto bychom si ho díky mé práci měli připomenout. Proto považuji za přínos sepsání této problematiky a vyjasnění historických faktů, o kterých se dalo donedávna pouze polemizovat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literární zdroje:

1. BALDWIN, R., WYPLOSZ, CH. *Ekonomie evropské integrace*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. 478 s. ISBN 978-80-247-1807-1.
2. BRADLEY, J., F., N. *Válka a mír po roce 1945*. Praha : Victoria Publishing, a.s., 1994. 199 s. ISBN 80-85605-72-4.
3. DEJMEK, J. LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. 187 s. ISBN 978-80-86547-72-5.
4. FAJMON, H., BALÍK, S., HLOUŠKOVÁ, K. *Dusivé objetí – Historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 207 s. ISBN 978-80-7325-158-1.
5. FAURE, J. *Americký přítel*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 325 s. ISBN 80-7106-750-4.
6. FLEMING, D., F. *Americká politika a studená válka*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1971. 254 s.
7. GADDIS, J., L. *Studená válka*. Praha : Slovart, s.r.o., 2006. 280 s. ISBN 80-7209-843-8.
8. GUZZINI, S. *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní ekonomii*. Brno : Nakladatelství Barrister & Principal, 2004. 299 s. ISBN 80-85947-84-6.
9. HARNA, J., PROKŠ, P. *Studie k moderním dějinám – Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny*. Praha : Historický ústav AV ČR, 2001. 462 s. ISBN 80-7286-030-5.
10. CHÝŇAVA, P. *Československo a Marshallův plán : diplomová práce*. Praha : Vysoká škola ekonomická, 1994. 92 s.
11. KAŠÍK, V. *Historie a současnost – základní kameny jednotné Evropy. Mezinárodní politika*, 1997, roč. 21, č. 9, 38 s.
12. KRÁTKÝ, K. *Československo a Marshallův plán. Mezinárodní politika*, 1997, roč. 21, č. 5, 38 s.
13. LITERA, B. *Studená válka (Mezinárodní vztahy)*. Praha : Ústav dějin střední a východní Evropy ČSAV, 1993. 72 s. ISBN 80-85467-38-0.
14. NÁLEVKA, V. *Kapitoly z dějin studené války – díl první*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1997. 146 s. ISBN 80-86130-00-2.

15. PAČENKA, M., LUŇÁK, P. *Encyklopedie moderní historie*. Praha : Nakladatelství Libri, 1999. 655 s. ISBN 80-85983-95-8.
16. VESELÝ, Z. *Marshallův plán a Československo*. Olomouc : Moravské tiskařské závody, n. p., 1987. 40 s.

Elektronické zdroje:

1. BALDWIN, R., WYPLOSZ, CH. *Ekonomická evropská integrace* [online]. [cit. 20-3-2010]. Dostupný z WWW: <http://books.google.cz/books?id=dv2IeEJ6EsQC&pg=PA206&lpg=PA206&dq=evropsk%C3%A1+ekonomick%C3%A1+integrace+Baldwin&source=bl&ots=jUjxYu6_Jy&sig=y9Duel2HaSjQZqHtjpvM2cEF3yE&hl=cs&ei=9bmnS-yYMo6hsQaJnsTGAQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=3&ved=0CAwQ6AEwAg#v=onepage&q=&f=false>.
2. DEJLA, J. *Právo evropské unie 1 (přednášky)* [online]. [cit. 20-3-2010]. Dostupný z WWW: <juristic.zcu.cz/plzen/sw/kup/1peu.doc>.
3. EŠNER, J. *Marshallův plán* [online]. [cit. 11-12-2009]. Dostupný z WWW: <<http://dejiny.wz.cz/studena/bitvy/marshall/marshall.html>>.
4. *For European Recovery The Fiftieth Anniversary of the Marshall Plan* [online]. Washington: Library of Congress, 11. 7. 2005 [cit. 13-12-2009]. Dostupný z WWW: <<http://www.loc.gov/exhibits/marshall/images/wholemap.jpg>>.
5. *Marshall Plan - Cambridge Encyclopedia* [online]. 2009 [cit. 11-12-2009]. Dostupný z WWW: <<http://encyclopedia.stateuniversity.com/pages/14474/Marshall-Plan.html>>.
6. MOKREJŠOVÁ, B. *Trajektorie hospodářské politiky ČR po vstupu do EU a komparace s vývojem ve Francii - diplomová práce* [online]. Masarykova univerzita - Ekonomicko-správní fakulta, Brno, 2009. 102 s. [cit. 11-1-2010]. Dostupný z WWW: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pZbjjWxxuw8J:is.muni.cz/th/137458/esf_m/diplomova_prace.doc+V%C3%BDsledky+a+p%C5%99isp%C4%9Bn%C3%AD+Marshallova+pl%C3%A1nu+na+francouzsk%C3%A9+ekonomiky&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>.
7. VLČEK, T. *Marshallův plán* [online]. 1999-2009 [cit. 1-12-2009]. Dostupný z WWW: <<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/marshall.php>>.

SEZNAM ZKRATEK

- EHS – Evropské hospodářské společenství
- EPU – Evropská platební unie
- ESUO – Evropské společenství uhlí a oceli
- EURATOM – Evropské společenství pro atomovou energii
- NATO – Severoatlantická aliance
- OECD – dnešní název pro Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
- OEEC – dřívější název pro Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
- OSN – Organizace spojených národů
- PPS – Policy Planning Staff (Politika plánování zaměstnanců)
- RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci
- SSSR – Sovětský svaz socialistických republik
- UNRRA – Mezinárodní organizace založená za účelem hospodářské pomoci
- USA – Spojené státy americké
- USD – americký dolar

PŘÍLOHY

Příloha č. I: Marshallův harvardský projev¹¹³

„Není třeba Vám, pánové, říkat, že světová situace je velmi vážná. To musí být zřejmé všem inteligentním lidem. Myslím, že nesnází je to, že tento problém je velmi spletitý, že celá řada faktů předkládaných veřejnosti tiskem a rozhlasem jej činí pro normálního člověka z ulice velmi nesnadným. A dále, lid této země je vzdálen od oblastí, které trpí svízelnými problémy a je pro něho nesnadné porozumět nesnáším a z nich plynoucím reakcím lidí, kteří dlouho trpí, a důsledkům těchto reakcí pro jejich vlády ve spojení s naším úsilím nastolit mír ve světě. Při zvažování požadavků obnovy Evropy byly vyhodnoceny fyzické ztráty na životech, viditelná destrukce měst, továren, dolů a železnic, ale během minulých měsíců se ukázalo, že tato zjevná destrukce byla pravděpodobně méně vážná než rozmístění celé výstavby evropského hospodářství. Po deset minulých let byly podmínky velmi abnormální. Horečná příprava války a stále větší a větší horečné udržování válečného úsilí zasáhly všechny oblasti národního hospodářství. Strojní zařízení se stalo neopravitelným nebo zastaralo. Pod despotickým nacistickým vedením byl ve skutečnosti každý podnik včleněn do německého válečného stroje. Dlouhodobé obchodní svazky, soukromé instituce, banky, pojišťovací společnosti, lodní společnosti zmizely v důsledku ztráty kapitálu, vyčerpáním, znárodněním nebo jednoduchou destrukcí. V mnoha zemích došlo k vážnému otřesení důvěry v místní měnu. Během války nastal v Evropě úplný soumrak obchodní struktury. Obnova se vážně opozdila v důsledku toho, že dva roky po skončení nepřátelství nebylo dohodnuto mírové uspořádání s Německem a Rakouskem. Ale i kdyby se přistoupilo k seberechlejšímu řešení těchto nesnadných problémů, obnovení ekonomické struktury Evropy bude zřejmě vyžadovat mnohem delší čas a větší úsilí než se předvíдалo. Je zde zajímavá fáze této záležitosti. Rolník vyráběl vždy potraviny, aby je vyměnil s městským obyvatelstvem za jiné nezbytnosti potřebné k životu. Tato dělba práce je základem moderní civilizace. V současné době je však ohrožována úpadkem. Městský průmysl nevyrábí adekvátní zboží pro výměnu s rolníkem vyrábějícím potraviny. Suroviny a paliva se dodávají omezeně. Strojový park má nedostatky nebo je opotřebovaný. Farmář nebo rolník nemůže nalézt zboží ke koupi, které potřebuje. Takže prodej výrobků jeho farmy za peníze, které nemůže použít, je pro něho neziskovou transakcí. Sklidil úrodu z mnoha polí a využívá ji pro setí. Uskladňuje více zrna a

¹¹³ VESELÝ, Z. *Světová politika 20. století v dokumentech (1945-1990)* [online]. [cit. 6-3-2009]. Dostupný z WWW: <<http://smsjm.vse.cz/wp-content/uploads/2008/10/sp16.pdf>>.

zajišťuje si tak pro sebe a svou rodinu dostatečnou dodávku stravy, ačkoliv je na tom hůře s ošacením a jinými obyčejnými civilizačními věcmi. Zatím lidé ve městech mají nedostatek stravy a paliva. Tak jsou vlády nuceny používat svých deviz a úvěrů a obstarávat nezbytnosti v zahraničí. Tento postup pak vyčerpává fondy, kterých je nezbytně třeba pro rekonstrukci. Tato vážná situace trvá i nadále a není pro svět žádnou dobrou předzvěstí. Moderní systém dělby práce, na němž je založena směna výrobků, je ohrožen. Skutečností je, že požadavky Evropy pro nejbližší tři až čtyři roky na zahraniční zboží a jiné důležité výrobky - zejména z Ameriky - jsou tak mnohem větší než schopnost Evropy platit a proto Evropa potřebuje podstatnou doplňkovou pomoc, neboť hospodářská, sociální a politická zkáza je velmi vážná. Lék spočívá v prolomení tohoto bludného kruhu a v tom, aby evropský lid znovu získal důvěru v hospodářskou budoucnost svých vlastních zemí a Evropy jako celku. Výrobce a rolník ve všech oblastech musí být schopní a ochotní směňovat své výrobky za měnu běžné hodnoty, to je zcela samozřejmé. Všem by měly být zřejmé hospodářské výsledky Spojených států jako příklad prostý demoralizujícího účinku na svět a příklad prostý krizových jevů pramenících ze zoufalství dotyčného národa. Je logické, že Spojené státy by měly učinit cokoli, co umožní návrat k normálnímu hospodářskému zdraví ve světě, bez něhož nemůže být politické stability a zajištěn mír. Naše politika není namířena proti žádné zemi nebo doktríně, ale proti hladu, chudobě, zoufalství a chaosu. Jejím účelem by mělo být oživení hospodářství ve světě tak, aby to umožnilo vznik politických a sociálních podmínek, v nichž mohou existovat svobodné instituce. Taková pomoc, jak jsem přesvědčen, nesmí být dílčí. Jakákoliv pomoc, kterou americká vláda může poskytnout, by se v budoucnu měla projevit jako lék a ne jako nějaké dočasné zmírnění. Každá vláda, která je ochotná pomáhat při plnění úkolu obnovy, nalezne plnou podporu vlády Spojených států. Každá vláda, která chce blokovat tento proces obnovy jiných zemí, nemůže od nás očekávat pomoci. A dál, vlády, politické strany či skupiny, které se snaží na věčnost zachovat lidskou bídu, aby z toho politicky či jinak těžily, narazí na odpor Spojených států. Je již zřejmé, že před tím, než vláda Spojených států bude moci dále pokračovat ve svém úsilí ulehčit situaci a započít pomáhat evropskému světu na cestu jeho obnovy, musí zde být nějaká dohoda mezi zeměmi Evropy, pokud jde o požadavky na řešení situace. Pro tuto vládu by nebylo nikterak vhodné a působivé, aby se snažila nastínit sama jednotný program, který by měl hospodářsky Evropu postavit na nohy. To je záležitostí Evropanů. Myslím, že iniciativa musí přijít z Evropy. Úloha této země by měla spočívat v přátelské pomoci nastínit takový program a později ho podporovat, jak to pro nás bude možné. Tento program by měl být jednotný, schválený určitým počtem,

ne-li všemi evropskými národy. Podstatnou částí jakékoliv úspěšné akce ze strany Spojených států je porozumění amerického lidu, jež se týká charakteru problému a “uzdravovacích a léčebných” prostředků, které by měly být použity. Politická náruživost a předsudky by se neměly vyskytovat. S předvídavostí a ochotou na straně našeho lidu čelit široké odpovědnosti, kterou dějiny výrazně vložily na naši zem, těžkosti, o kterých jsem hovořil, mohou být a budou překonány.“

Příloha č. II: Telegram o obsahu jednání delegace vlády Československa s J. V. Stalinem¹¹⁴

„Byl jsem přijat dvakrát generalissimem Stalinem. Po prvé krátce po příjezdu, podruhé ve 23 hodin. Při druhé návštěvě byli přítomni z čs. strany ještě Masaryk, Drtina, Horák, Hendrich a ze sovětské strany Molotov a Bodrov.

Jednalo se o účasti na pařížské konferenci. Stalin se nejdříve zmínil o dotazech, které před svými rozhodnutími učinily v Moskvě vlády jihoslovanská, polská a rumunská. Stalin i Molotov neskrývali, že byli překvapeni rozhodnutím čs. vlády přijmout pozvání do Paříže. Zdůraznili, že podle jejich přesvědčení pravým účelem Marshallova námětu na pařížské konferenci je vytvořit západní blok a izolovat Sovětský svaz vidinou úvěru, které svolavatelé této konference poskytnuty vůbec být nemohou, a které i kdyby snad v budoucnu mohly být poskytnuty Amerikou, nemohly by zůstat bez závazných vlivů na politickou a hospodářskou nezávislost percipientů.

Vzhledem k této situaci by Sovětský svaz považoval naši účast za průlom fronty slovanských států a za čin namířený proti SSSR. Stalin prohlásil, že zde jde o otázku, na níž závisí naše přátelství se SSSR. V sovětské vládě není nikoho, kdo by pochyboval o našem přátelství k Sovětům, avšak naše účast v Paříži by národům SSSR dokázala skutkem, že jsme se dali zneužít za nástroj proti SSSR, což by ani sovětská veřejnost, ani sovětská vláda nesnesly. Proto soudí Stalin, že bychom měli naši účast odvolat. Domnívá se, že bychom to mohli odůvodnit poukazem na to, že se neúčastí ostatních slovanských národů a jiných východoevropských států vytvořila nová situace, při níž by naše účast mohla být snadno namířená proti přátelství se Sovětským svazem a ostatními našimi spojenci.

Svolejte proto ihned všechny dosažitelné členy vlády a seznamte je s obsahem našeho rozhovoru se Stalinem a Molotovem. Považujeme za nezbytné, abyste se usnesli na odvolání naší účasti v Paříži a oznámili je tak, aby zde bylo oficiálně do čtvrtka odpoledne. Krom toho nám okamžitě telefonicky oznamte své rozhodnutí. Podrobný záznam rozhovoru přivezeme s sebou.“

*Gottwald, Masaryk, Drtina
Moskva, 10. července*

¹¹⁴ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 175. ISBN 978-80-86547-72-5.

Příloha č. III: Dopis předsednictva vlády ČSR velvyslancům Francie a Velké Británie o změně rozhodnutí československé vlády k účasti na pařížské konferenci¹¹⁵

„Pane velvyslanče,

Navazuje na nótu ze dne 7. července, kterou Vám pan ministr zahraničních věcí oznámil usnesení předsednictva československé vlády o účasti Československé vlády na pařížské konferenci pro evropskou hospodářskou součinnost, kladu si za čest oznámit Vám toto:

Skutečnost, že řada států, s nimiž je Československá republika v úzkých hospodářských a politických stycích, spočívajících na smluvních závazcích, jakož i téměř všechny státy střední a východní Evropy se pařížské konference nezúčastní, vytvořila novou situaci, která vedla československou vládu k tomu, aby se touto otázkou znovu zabývala ve schůzi konané dnešního dne, na níž revidovala své původní usnesení a rozhodla, že se Československo zmíněné konference nezúčastní.

Račte přijmout, pane velvyslanče, ujištění mé nejhlubší úcty.

Praha, 10 července“

Tento dopis byl ve formě nóty adresován velvyslancům Francie a Velké Británie v Praze Maurici Dejeanovi a siru Philipu Nicolsovi.

¹¹⁵ DEJMEK, J., LOUŽEK, M. *Marshallův plán a 60 let poté*. Praha : CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, č. 61/2007. s. 179. ISBN 978-80-86547-72-5.

ABSTRAKT

PIKARDOVÁ, J. *Marshallův plán a dopady na evropské země : bakalářská práce*. Příbram : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., 2010. 57 s. Vedoucí bakalářské práce Ing. Jiří Dušek.

Klíčová slova: Marshallův plán, průmyslová výroba, financování, pomoc, ekonomika, Evropa, obnova.

Práce se zabývá zkoumáním pozitivních i negativních dopadů Marshallova plánu. Jak ovlivnil celou Evropu a hlavně její ekonomiku. Hodnotí hospodářskou i politickou situaci zemí před a po přijetí této pomoci. Podrobněji zkoumá tehdejší Československo a reakci zahraniční politiky na nepřijetí Marshallova plánu.

Práce popisuje poválečnou situaci evropských zemí (studenu válku). Díky ní dokážeme pochopit vznik Marshallova plánu a jeho důležitost.

Jsou zanalyzovány zdroje financování hospodářské obnovy se zaměřením na ty země, které jej dostaly.

Shrnuje, čeho bylo hospodářskou pomocí dosaženo a čemu díky ní bylo umožněno vzniknout.

ABSTRACT

PIKARDOVÁ, J. *The Marshall Plan and the impact on European countries : Bachelor thesis*. Příbram : The College of European and Regional Studies, o.p.s., 2010. 57 p. Supervisor: Ing. Jiří Dušek.

Key words: Marshall Plan, manufacturing, financing, help, economy, Europe, recovery.

This work examines positive and negative impacts of the Marshall Plan. How it affected whole Europe and especially in economy. It evaluates the economic and political situation of countries before and after receiving this assistance. It examines in detail former Czechoslovakia and response foreign policy to unacceptance of the Marshall Plan.

This work describes situation of post-war European countries (Cold War). It helps us understand emergence of the Marshall Plan and its importance.

Further analyses financial resources for economic recovery with focus on those countries, where these resources were given.

It summarizes what has been attained and what has originated thanks to economic aid.